

579 66-31

OGLEDALO

ILIRIUMA,

IBITE

DOGODOVSTINA

ILIRAH, SLAVINAH, STRAŽNJI PUT

HORVATAH ZVANIH, OD POTOPA, TO JEST

GODINE SVĚTA 1656.

NA ČETIRI STRANE RAZDĚLJENA, PO DUGOTERPONOM

POSLU NA SVĚTLO DANA

OD

IVANA SVEARA,

ŽUPE SVESVETSKE ŽUPANA KOD POZEGE

STRANA I.

(Od potopa, to jest god. Světa 1656. do god. Rima 741.)

U ZAGREBU,

štampano kod Franje Suppana.

1839.

dublini Serca moga za neizmirlu visoku milost Tvoju meni ukazanu pred svim svétom Tebi zafaljujem, teški dugoterpni Posao moj, pokorno Serce moje, sav život moj i iztu kerv moju akobi od potrebe bilo Tebi aldujući: Boga večnoga svemogućega s sercem zažganim moleći, da Tebe za spasenje Puka velikoga tvojoj Apostolskoj brigi izručitoga za hasnu drage Demovine, za proslavljenje Naroda Ilirskoga do stranje seđe starosti dobe zdrava i živa suzderži:

Tvoje Preizvisenosti

naj pokorniji kapellan

Ivan Švear,

Župan Duhovni u Svesvetah kod Pošega.

Predgovor na dragovoljne Štioce.

Dogodfaje Naroda Ilirskoga izpisati truda uzeo sam si narodnim jezikom: da, kako učenj, tako i prosti, koji u narodnoj školi čitati istom naučili su se, štiti i znati mogu: kako velikoga i slavnoga Naroda oni odvčeci jesu; zatim da učenj Iliri, koji Naroda svoga, i narodnoga jezika nestide se, mogu razpoznati istinu od spletenih pripovčstih, kojimi Dogodovštinu Ilirskoga Naroda isti domorodni, mlogo pako većma inostranski Pisci napunili su. Ja, što godar deržim, da starinski Pisci od Ilirah istinito popisali su, koliko je moguće godine iste, u kojoj koi dogodfaj pripetio se je, popisao sam, i ovo, mislim, svakoj Dogodovštini najveće prosvčtjenje daje. Od potopa svčta, to jest od godine svčta 1656. do porušenja Troje slčdio sam Kroniku Brietia: od porušenja Troje do narodfjenja Isusa, takodfer Kroniku Brietia, ali više Sigonia, koi Kroniku Livia Patavina u red je metnuo. Od Narodfjenja Isusa slčdio sam Kroniku Ivana Lovrenca Berti. Od koristi, i hasne, koju popisanje dogodfajah Predfih Narodu momu dati će, netrčba mi mlogo govoriti: dosta biti će, one Cicerona, bratu svomu Quintu pisane rčči ponoviti, gdi veli: „Dogodovština jest svčdok vrčmenah, svčtlost istine, život pameti, naučitelj života, prosvčćenje starinstva.“ — Lucian takodfer veli „Predgovor dogodopisacah netraži do- (Švear Ogljedalo Iliruma Strana I.) (2)

brovoljnosti“ — vidi, kako Cicero o Dogodovštini pëva,
i ja u našem jeziku skladno popisati tersim se:

Jasam prava baš Danica,
Dogodfajah čuvarica:
Kažem puta, kog' slëditi,
Koga imaš bëžati.

Da starinskog tako vika
Nepogine sasvim dika,
Brane moji to premlozi,
Kano živi pokazi.

Pripovëdam, kak' veliki,
Kak takodjer i mali,
Slëpe srëće sad sinovi,
Sad biahu sužnjevi.

Kuda veće gledališće?
Kud igrokaz lëpši će?
Kako kazat učenje
Čoečanske prigode.

Tko providliv jest brez mene?
Odkud veće je spoznanje?
Koi pohadja rado mene,
On doista učen je.

Sva providnost jest od mene,
Visi znanje sve od mene,
Tkogod nepoznade mene,
Mudar biti nemore.

Od ovuda, kolika je hasna Dogodovštine, dragi Štio-
če! viditi moreš. Što se pravopisanja, i rëčih, i istih izgo-

vorah u Dogodovštini mojoj dotiče, Tebe u naprëdak mo-
lim: da svaka neprotresaš, veće da misliš; da u današnjem
Iliriumu, kako i od nepoznanih vrëmenah Slavinski Na-
rod stanuje, koi u izgovaranju i u pisanju rëčih u mlogih
krainah i mëstih različit jest. Ovako Dalmatinac mloge
rëči i izgovore za sebe, u gornjoj Horvatskoj za sebe,
opet u dolnjoj Horvatskoj, što Slavoniu zovu, za sebe, opet
u Krainskoj, Štaerskoj i Gorotanskoj za sebe imadu: za
sve ove Narode Dogodovština moja služiti more; i zato,
koliko je moguće bilo, nastojao sam tako pisati, da mene
svaki od ovih Narodah razumëti more: ne razumëvam prosti
puk, jer ovaj kod svoga govorenja načina ostati će, nego
učenje, i koji škole učili su; ovi mogu, da bi jedini bili, i
Domovinu dragu ljubili, u govorenju i jednakom pisanju sje-
diniti se. U ostalom, jerbo moja jedina sverha je bila, da
Narodu momu prosvëtlenje dadem, i da istinu dogodfajah
Naroda Velikoga, i Slavnoga Ilirskoga ili Slavinskoga od
mlogih zapletenih pripovëstih pisacah oprostim, i u red
istih vrëmenah postavim; ako što drugačie štio budeš nego
se kod drugih pisacah nahodi, nemoj sproti mene pro-
tresti, veće prie promotri, ako moreš popravi, i štoje povë-
rovanie za sebe zaderži, i zdrav ostani.

OGLEDALO

ILIRIUMA,

IIII

DOGODOVSTINA

ILIRAH, SLAVINAH, STRAŽNJI PUT

HORVATAH ZVANIH, OD POTOPA, TO JEST

GODINE SVĚTA 1656.

NA ČETIRI STRANE RAZDĚLJENA, PO DUGOTERPONOM

POSLU NA SVĚTLO DANA

OD

IVANA SVEARA,

ŽUPE SVESVETSKE ŽUPANA KOD POZEGE

STRANA I.

(Od potopa, to jest god. Světa 1656. do god. Rima 741.)

U ZAGREBU,

štampano kod Franje Suppana.

1839.

Rimljani: od ovuda se povčevano izvodi, da od Tauruna, to jest Biograda dolnja Serbia, kako Sava u Dunav utiče, i Bulgaria spala je pod Mauriciom carom pod vladanje gerčko; kako dugo je stajala pod Gercoi, to ćemo potle viděti. Od ovuda nadalje dobro pamti se mora: da današnja Bosna, Panonia sva i Dalmacia pod Slavini ostale su, i Slavini sami svojega kralja i vlastnike imali su. Ovo od potrebe je bilo spomenuti, da potlašnji dogodjaji bolje razuměti se mogu.

Fokas potle Mauritia g. I. 602 dana 23. Novembra, kada je Mauricia, njegovu caricu i svu dčecu potuko, carstvo je pograbilo. Ovaj ništa uspomene vrdnoga nije uradio, nego to jedino, da primat, Rimske cerkve spoznao i potverdio je. U ostalom sav nemarnosti, nasljedjenju i bludnosti jest se na toliko poddao: da Kosroes kralj Persiana na njega udario i Kalcedonu varoš naproti Carigradu u Asii stojećii je predobio. Kralji takodjer drugi, poradi lupeštine cara potergali su carstvo (to su bili kralji Slavinski i Longobardski). Poradi toga isti carigradjani Foku su ufatili, i k Herakliu doveli, gdje sa svakom pogerdom nagerdjen, u istoj ladji, na kojoj se je Heraklio brodio, glavu izgubio jest g. I. 610. Bio je iz Tracie rodod, ali pogan veliki. Narsesa onoga glasovitoga vojvodu dao je živa sažeći, vojake Pretorianske, što su se njemu rugali, nēke dao je posmicati, nēke u more baciti i potopiti, nēke u Tavnice zatvoriti. Prie nego bi mu se glava odsēkla na zapovēd Heraklia, jerbo mlogih žene je opoganio, muda su mu odrēzana. Ovako Berti iz Cedrena i Zonara. U vrēme ovoga cara živio je Vladan kralj slavinski, mloga mēsta po Ilirii i Dalmatii je odteo od Gerkah, što svēdoči Blondo kod Kerčelića (*Per. 2. §. 1. pag. 35.*), gdje ovako piše: „U ono takodjer vrēme (to jest pod Fokom), kada carstvo carigradsko po bunah Afrike i Asie jest uznemireno bilo, Slavi, koje smo kazali, da su u Dalmacii i Istrii naselili se bili, sva mēsta, koja su bila bližnja i pod vladanje Gerkah spadala su, jesu zaokupili, i kada bi vojake, koje Foka za obrambu je bio ostavio i pometo, po nenadnom nahrupljenju izsēkli, svu Dalmaciu i ostale primorske krajine ilirske jesu osvojili. Ovo se razuměti mora, da sva mēsta do mora Slavini osvojili su, ali još nēki Gradovi na moru ostali su, kano Zadar, Šibenik, Trogir, Splēt i drugi nēki ostali su, od kojih potle govorit ćemo. Pod ovim indi carom nikakvoga boja kod Istra pisci nespominjaju, što dobro moje čitatelje osētiti moram.

Poglavje III.

Od dalješnih dogodjajah.

Heraklio potle kako je Foki dao glavu odsēći god. Is. 610, carigradski car je postao. Vladao je 31 godinu. Bio je sin Herakleona Afrike Prefekta, Monotelita odmetnik. Imao je prvu ženu imenom Fabiu, koju on nazvao je Eudokiom, iz koje dvoje dčete je zadobio, Epifaniu i sina Heraklia mladjega zvanoga, kojega je Augusta nazvao i ime mu pridao Konstantin. Po smerti Fabie, uzeo je za ženu Martinu, kćer brata svoga, prelěpu dčovjku, s kojom više dčete je imo; ali imo je na spravi svojoj bolest, da, kada bi pišo, sam svoj obraz gori bi popišo, što pokaranje božje da je bilo, zašto bo svoju sinovku za ženu je uzeo, Nicefor i Equato pišu. Heraklio strašne rate je deržao sa Kosroem kraljem Persiana, i njega u mlogih bojih je razbio. G. I. 514 je oteo Jerusolim i odanle odnio sve velike čene odělo cerkveno, i križ Gospodina Isukersta, zatim Egipat, Aleksandriu i Libiu je bio porobio Kosroes kralj persianski. Heraklio ova čujućii, morao je vojsku podignuti i protiva Persiancom iti, ali on bojo se je Avarah i Slavina; zato poslao je Poklisara k Bajanu, da s njim mir utverdi; što Bajan je bio obećo, ali nevěrnik nije rēč deržo; jerbo godine Heraklia devete, to jest g. I. 619, kako Cedren piše, Avari u Traciu oružje preneli su, Heraklio pako poslavši Poklisare mir je molio: i kada je Bajan obećao, da će mir učiniti, car sa dvorjaniki svojimi, vlastito veličanstvo zabacivši, tiam do dugačkoga zida daleko od varoša idući s velikom dragocēnih poklonah mložinom Bajana je dočeko, da od njega vėru primi, pokoj bi se mir medju njimi neuskvernuto utverdio. — Ali Avarin onaj, pogazivši zakletbu, i zaveza vėru, iz nenada na Heraklia oružjem nahrupi. — Car pako tako od nenadnog čina uplašen, pobēže, i u varoš povrati se. Barbar, kada je sve carove dostojanstvenike i dvorjanike pofato, sa svim, što je pograbit moge, natrag povrati se, i mloge Tracie varoše, po ufanju mira prevarene, i ništa takvoga sumljeće, je porobio. Godinu dojduću, to jest 620, kako Teofanes svēdoči, mir medju njima jest naćinjen; jerbo Heraklio prie nego je vojsku u Asiu odveo, s njim je mir učinio, mloge poklone poslao, sverhu toga dvi sto hiljadah dukatah obećo, i poruke dao, i onda vojsku u Asiu protiva Kosroe kralju

Persianah je odveo. Kada je mlogo putah Persiane razbio, g. I. 623, njih sa svim je preoblado i iz Gaze protjerao. Ali opet g. I. 626, koja je bila 16-a Heraklia, kako Teofanes svjedoči, „Kosroes Persianski kralj, Sarbaru vojvodu sa 50,000 vojaka k Carigradu je poslao, da načinivši savez sa Huni, Slavini, Bulgari i Gepidi varoš obsjede silom“ — što jest i učinjeno; jerbo iste godine, kako kronika Paskala svjedoči, Avari i Slavini udarili su takodjer na Carigrad, od kojega boja Nicefor ovako piše: — „Avari, raztergali su mir, kojega je Heraklio, prije nego je proti Persianom odveo, po velikih darovih, po obećanju od 200,000 dukatah, i po predanju porukah s njimi utverdio bio. Sakupe dakle vojsku i tabor kod Carigrada načine, i ondje predvaroške ulice sve popale. Ovako, kada su razdělili bili Bospor (uzko more) carigradski, Persiani asiatsku stranu, Avari Traciju robili su. Ovi isti za zidine osvojiti, na vitlovih zidodere bili su načinili, i torneve s krovom na točkovih: koje kada su k zidinam bili priturali, u čas po božjoj jakosti srušili su se, i saterli, koji u njih bili su. Biahu njihovoj vojski Slavinah na pomoć čete kruto mloge, koje oni sobom doveli su. — Nadalje isti Nicefor Patriarka izpisuje, kako su Slavini pobijeni, i da medju mrtvimi žene takodjer najdene su bile, i kako je na to Bogu služba učinjena, što je Carigrad obranio. — G. I. 634. Heraklia pako cara 24. piše patriarka Nicefor ovako: „U isto vrijeme Maria, Herakliova sestra, kada je novce Avarskom Bajanu poslala, Stjepana sina svoja je natrag dobila (koji je bio u sužanjstvu), kojimi novci navabljen Avarin, Antoniana meštra je podgovorio, da i on s jednakom plaćom ostale, koje imo je poruke založene, bi odkupio, što je takodjer učinjeno.“ — Nadalje isti Nicefor patriarka piše, kako Hubrat (Chubrat), Gepidah ili Bulgarah vojvoda, Bajana Avarskoga vojvodu jest ostavio, i pod krilo Heraklia cara se uteko; koji njega s lepimi pokloni nadario, i na dostojanstvo Patricia podigo jest. Ovaj Hubrat Heraklia cara molio je, da mu dopusti, da Dalmaciju od Avarah otme, što njemu car sve dopustio je. Ovo pako razdruženje Hubrata vojvode Gepidah ili Bulgarah, od Avarah moralo se je dogoditi potle g. I. 634, jerbo drugačie Bajan avarski vojvoda nebi bio založene poruke za nikakove novce odkupiti dao. Potle g. I. 634 dakle Hrobatu, koje Porfirogenita Chrobate piše (koji da su Bulgari, prije, i u isto Heraklia vrijeme od gerčkih pisacah, kanoti gori od Nicefora Gepide zvani, koji, velim ja, Chrobati da su Bulgari ili Gepide bili, potle pokazati ću), ali za života Heraklia cara,

udarili su na Avare i s njimi boj deržali, dokle nje preobladali su, i ovako svoje vladanje u Dalmaciji, pod kojom svu Panoniju i Iliriju sada razumjevam, preneli su. Iz ovih dogodjajah vidi se, da u vrijeme Heraklia cara nikakvoga boja kod Istra reke nije bilo, ali niti spominja koj pisac od salonskih konjanikah. — Jer Porfirogenita, kako gori pokazo sam, piše, da Avari hiljadu konjanikah, iz Salone k Istru na stražu dolazećih, kada su preko Istra prešli, ufatili su i posekli, i u njihovoj ođeci s prevarom u Salonu unišili i nju ošvojili; što u vrijeme Heraklia pripetiti se moglo nije, jerbo pod njim Avari sa Slavini Carigrad isti bili su podseli, dakle Heraklio svu Traciju takodjer bio je pogubio, i jedva Carigrad po božjem čudnovitom dogodjaju je obranio.

Od ovuda ono za istinsko izvodi se, da dogodjaj od Salone varoša, pod Herakliom carom pripetio se nije, već pod Mauriciom carom. Kazo sam gori, da Hubrat Gepidah vojvoda, od Bajana, avarskoga vojvode pod carom Herakliom potli g. I. 634 jest se odružio, i da potle s dopuštenjem Heraklia Dalmaciju od Avarah je osvojio. Od ovuda ja izvodim Porfirogenitove Hrobate, a naše predje, od kojih mi zovemo se Horvati, ili po pisanju Porfirogenita Hrovati. Velika nesloga medju učenicima i piscima jest, odkuda Horvati došli su u Panoniju i Dalmaciju. Neki pišu, da su došli od karpatskih berdinah: neki da su iz Ceske, to jest iz za karpatskih berdinah, koje planine Babje gore hoćeju iz Porfirogenita zvati, neki nje iz starinskih Kuretah, ili Crobizah. Pater Katančić od puka Arvatah, od kojega Plinio piše, i od Karuanka Ptolomea tersi se pokazati, da Horvati uvijek pod ovimi imeni stanovali su u Iliriji. Na koi način, što Nicefor patriarka i Teofanes, onoga vremena pisci gerčki, i potle njih Porfirogenita od Hubrata, ili kako Teofanes piše, Chrobata bulgarskoga vojvode pišu, Pater Katančić kano jednu pripovest izmišljenu od Porfirogenita pokazati tersi se: jerbo on (*in suo Specimine Philologiae Lib. 1. §. 5. pag 17.*) ovako piše: — „Kada Heraklia carstvo je ravno, Hubrat Bulgarah vojvoda (Teofanesu Hrobat, ostavivši Avare družbenike, po poslanom poklisarstvu k Herakliju, mir s njim načini, kojega do sverhe života svoga je zadržao.“ — Ovo iz Nicefora znade se. Pet imao je sinovah, kojimi u zadnjoj volji iliti testamentu ostavio je (ovu svoju zapovjed, razumij), da po smerti svojoj sakupivši svoje narodne puke, u očinska bi se povratili stajališta. Ali po smerti oca na sve strane razišli su se, Batbajas i Hubrat otišli su k Tanaju; Aspa-

ruh u Danaprem, četvrti preko Dunava k Avarom se je pridružio; peti u Ravnu u Latinsku.“ — Ovako Pater Katančić iz Praya na god. 635, i iz Pubitsa na g. 634. Na ovaj način Bulgaria, ona najglasovitija krajina i najjača kraljevina Gepidah, ili Getah po svjedočanstvu Praja i Pubitsa, i gledom na njih Patra Katančića pusta je ostala. Ali čast i poštenje Patru Katančiću, kojega, kanoti moga nekadašnjeg profesora u Poesii i naucitelja zahvalnim srcem sada spominjam; njemu pako u ovih dogodjajih pravo dati nemogu: jer ako Porfirogenita cara, koji pisma starinskih pisacah gerčkih u rukah je imo, i ostalih gerčkih pisacah popisane dogodjaje, kano izmišljene pripovjesti držali budemo; odkuda sami sebi povjerenje pribaviti moći ćemo? Koji, štogod od naših predjih Slavjanah znademo, zaisto jedino gerčkim piscem zahvaliti moramo. Akoli indi iz Porfirogenita popisani dogodjaji slažu se sa prvašnjimi i potlašnjimi dogodjaji, od kojih drugi gerčki pisci spominjaju, naravskim načinom morati će se kazati, da Porfirogeneta, premda godine dogodjajah, i iste dogodjaje u posebnom sve popiso nije, u občinskom vendar od Hrobatah istinito je piso. Ja indi postaviti ću prvašnje dogodjaje najprije pred oči, i onda izvoditi ću dogodjaje od Hrobatah iz Porfirogeneta.

Koi dogodjaje od mene popisane pozorno je čito, on će se lahko sjetiti, da Gete g. I. 375 pod Valentinianom II. u Tracu su došli, i onde potle i u Panonii se nastanili, (pogl. Str. II. Pogl. XIX.). Ovi Gete iz Panonii potli nikada nisu sa svim otišli, jer premda na sverhi četvertoga vjeka, strašne vojske od njih i od Vandalah podigle su se, i Latinsku, zatim Spanjolsku pridobile, i u istu Afriku se razišle, ništarmanje potle toga uvjek iz Panonie, Dacie i Bulgarie uvjek velike vojske dizale su se, i na pomoć Visigetom, kuliko puta bi bilo sila, išle su. Po smerti Atile g. I. 454 sinu njegovu za kraljevinu svadiše se, hoteci krajine medju se podeliti, ali Gete ili Gepide podigoše se, Hune pobiše i nje po Dacii, Panonii i Ilirii razdéliše. (poglej Pogl. XXI. str. II.). Potle toga kada su g. I. 540. pod vojvodami Totilom i Ostroilom veliku vojsku na pomoć Vitigesu, i za obdržati Latinsku i Dalmaciju bili poslali, i na taj način vrlo bili oslabili, hoteci krajine u Dalmaciji, Panonii i svoj Ilirii zadržati, Avare na pomoć sazvali su, ali Avari njim vladanje preoteli su (pogl. Str. III. Pogl. I.). Ovako indi drugi put pod Atilom oko g. I. 427, drugi put pod Avari, okolo g. I. 556. Ovako pod zapovjedu Bajana avarskoga vojvode ostali su do g. I. 601,

koja je bila Mauritia cara 19. kako gori pokazao sam. Ove godine jerbo medja med Avari i Gerci Ister je bio naredjen, Bulgaria pako iz ove strane Istra ja stajala, pod vladanje gerčko spali su. U vrme Heraklia Bulgari premda bi se moglo misleti, da u društvu Avarah i Slavinah kod obšedjenja Carigrada bili su, medjutim Hubrat vojvoda od društva Avarah da jest odstupio, i k caru Herakliu poklisare poslo, od njega moleći, da ga pod krilo svoje uzme, i da mu dopusti, da od Avarah Dalmaciju osvoji.

Sada pitati se mora, zašto Hubrat bulgarski vojvoda Dalmaciju, gdje razumjeva se i Panonia, od Heraklia cara je tražio: i na ovo svaki, koji prvašnje dogodjaje pozorno je čitao, lasno more odgovoriti; jerbo Bulgari zvani Gepide, i Gete u prvo doba zvani, od g. I. 375, kada u Panoniu naselili su se, Panonske krajine uvjek i Dalmaciju držali su kano vladaoi; jerbo stotine hiljadah junakah i vitezovah svojih boreći se sa Rimljani, sa Huni, potle s Gerci i Avari, za Panoniu i Dalmaciju izgubili su, i zato na novo sa Avari ogledati se, i vladanje svoje u Dalmaciji utverđiti nisu žalili i nisu se strašili. Ovo je uzrok bio, da Hubrat ili Hrobat na skradinjoj svojoj uri sinom svojim, kanoti zadnju otačbine slavne Slavske volju jest izručio, da složni medju sobom ostanu, da Slavoljubnost slave svojih dedovah i pradedovah susderže, nju vazda i uvjek pred očima imaju, da mjesta i krajine svojih predjih natrag traže, i zadobiti terse se. Koja mjesta i koje krajine? Ona mjesta i one krajine, za koja on poklisare poslao je k Herakliu, da mu dopusti od Avarah oteti i zadobiti nje natrag, to jest Panoniu, Dalmaciju i svu Iliriu. Zločesto dakle preučeni Pray, Pubits, i gledom na ove pater Petar Katančić razumeli su stražnju volju Hrobata bulgarskoga vojvode, kada su mislili, da on u stražnjoj svojoj volji hotio je, da se k Tanaju povrate, odkuda oni Bulgare morebiti ali brez dokazah temeljitih izvode: da Hrobat vojvoda niti na pameti nije imo Tanaja, kada svoje sine je nagovarao, da sjedinjeni svojih predjih mjesta natrag traže, zadosta svjedoči njegovo poklisarstvo, po kojem on od Heraklia jest molio, da mu dopusti osvojiti Dalmaciju, što on njemu je dopustio s tom pogodbom, da Avare odanle protjera. Ovako iz Nicefora ja izvodim; jeli pravo, ili krivo, neka sude drugi, koji ova čitali budu. Sada ću iz Porfirogenita popisati reči od Hrobatah, kako kod Lucia nahodim (*Lib. I. c. 11. Porfirogenita u Poglavlju 30.*) gdje on ovako piše: „Avari dakle da je preljeva ova zemlja (to jest Dalmacia) videći,

Šeur Ogled. Ilir. Stran. III.

gih bojevih pobiti, i nje preobladati; — iz ovih opet Niceforovih rečih izvodi se: 1) da Bulgari bili su se nastanili u Panonii, zašto i kako, to sam gori pokazao iz Porfirogenita; 2) da su se iz Panonie u Bulgariju povratili, i opet bugarsko kraljestvo ponovili; 3) da je laž, što drugi pisci pišu, da su Bulgari od Bolge došli, u Mesiju se naselili, i nju Bulgariom nazvali. Jerbo g. I. 636. boj su sa Avari počeli, nje do g. I. 639. preobladao; do g. I. 641. u kojoj Heraklio je umro, bili su keršteni; po smerti Heraklia do g. I. 679., dakle kroz 38 godina, s Gerki neprestance boj su imali, da slobodni u svom samovladanju ostanu.

Iz kojih svih popisanih povjerenje vidi se, da dogodjaji od Porfirogenita popisani, i iste godine sa dogodjaji slažu se, i da Horvati od sinovah Hrovata vojvode, i od prvašnjih Gepidah, sadašnjih Bulgarah, svoje ime, i premlogi junačko svoje pokoljenje izvode.

Poglavje V.

Od carevah gerčkih, od vojvodah bugarskih, i od ostalih dogodjajah, koji su do g. I. 720. pripetili se.

Konstantin III. sin Heraklia g. I. 641. car je postao, ali posle četiri meseca od mačke svoje Martine, samo da sin njezin Herakleonas vladati u carstvu more, otrovan, jest umro.

Herakleonas iste god. 641., ali nakon šest meseci car je postao. Ovaj za ravnanje carstva neuljudan, iz carstva izbačen je bio, i po sudu zbora nos mu je bio odrezan. Materi njegovoj Martini takodjer, da Carigradje govorenjem nepobuni, bio je jezik odrezan: i ovako Martina sa sinom Herakleonom skupa, bili su u Kapadociju odpratjeni.

Heraklio Konstans II. sin Konstantina III. i Gregorie matere g. I. 642. car je postao, i g. I. 668. dana 15. Jul. nesrečno je umro. Bio je odmetnik monotelita; sa Saraceni u istoku, s Longobardi u Latinskoj, i s Gepidi Horvati u Tracii, ali svagda nesrečno boj je bio. Neterpeći, da brat njegov Teodosio s njim skupa vlada, dade ga za diakona rediti, ali ni s tim zadovoljan, dao ga je posle smaknuti.

Od ovuda pišu, da Teodosio više putah svomu bratu ubojici u oděci diakonskoj, u snu ukazivo se je, kalež pun kervi u rukah držeći i govorećimu: „pij brate!“ Od kojih vidjenah Konstanš na toliko jest se uplašio, da nije mogao u Carigradu dulje obstajati, već u drugih varoših jest se zadržavao, i najposle u varošu Sirakusi u kupalištu jest ubijen. G. I. 668. kako gori.

Konstantin IV. sin Konstanta g. I. 668. car je postao. Nazvan bio je *Pogonatus*, jerbo iz Carigrada bio je otišao mlad u Siciliu, kada pako povratio se je u Carigrad, imao je berkove i bradu, što gerčki zove se *pogon*. G. I. 685. meseca Septembra je umro. Saraceni, koji sedam godina Carigrad obsedjen držali su, na moru je strašno pobio, Carigrad od obsedjenja oslobodio, i s njimi mir načinio, g. I. 677. S Bulgari je takodjer mir načinio, i njim Misiju dohnuo odustio, koja potle zvala se je Bulgaria. U ovo vreme bio je vojvoda Gepidah Butaja ili Batbaja još živ, kako Kacić izpisuje. Od ovoga boja i mira: kada i kako je načinjen? ja gori popisao sam iz Nicefora gerčkoga pisca, komu verovati se mora. Ovdě samo spomenuti moram: da pisci gerčki spominjaju Bulgare i Bulgariju, koja prie Misia jest se zvala; ja pako po svjedočanstvu Nicefora, kako on izpisuje Bulgare, da su iz Panonie preko Istra prešli, i u Bulgariju došli (koje svjedočanstvo u prvašnjem poglavju popisao sam), dopustiti nemogu, da su Bulgari od Volge reke iz Scitije došli, jerbo dogodjaji u prvašnjih poglavjih popisani ovo nedopuštaju; dapače Bulgari ime svoje zadobili su od Bugora ili Bogora, koi Nicefora cara jest uhvatio, oda šta obilatie, kada na dogodjaje onoga vremena dojdem.

Justinian II. sin Konstantina IV. g. I. 685. car je postao. Ov od Saracenah u boju preobladan, a od Leontia Isaura iz carstva izbačen je bio, našto mu i nos bi odrezan, odkuda *Rhinometos* nazvan, u Hersones, otok Tracie, bio je protëran, g. I. 698. — Ali i isti Leontio od Tiberia Absimara bi preobladan, iz carstva izbačen, i nos mu odrëzan g. I. 698. — Absimar car je postao iste godine. U to vreme Justinian uteko se k Terbelu vojvodi bugarskomu, koi vojsku sakupivši otide k Carigradu, njega osvoji, i Justinianu Rinometu povrati, g. I. 705. Justinian vladao je potle do g. I. 711., koje godine od Filipika Bardana bio je ubijen, i Filipik Bardan od vojakah hersoneskih za cara provikan.

Filipik Bardan, kada g. I. 711. car je postao, tako kervoločan je bio, da Tiberia sina Justinianova iz cerkve u Blacherni, kamo je bio uteko, od oltara, za kojega se je držao, izvući i nemilo ubiti zapovjedio je. Ali ovoga kervoloka zbor carigradski dao je uhvatiti, oči mu izbosti, i ovako u tavnicu zatvoriti, gdje g. I. 713. i umro je. Berti iz Cedrena, Teofana i Pavla diakona piše: da Filipik poradi neizrečene kervoločnosti Justiniana cara vojsku je pobunio: jerbo kada je Absimara i Leontiu zapovjedio po svem Carigradu prije na ruglo vodati, dade ih i u gledalište circensko dovesti, gdje pred svim pukom nogama po njima je gazio, i onda jim glave odsjeći dao. Brata Absimarova Heraklia i mloge druge njemu prignute zapovjedio je okolo carigradskih zidinah povješati, premloge pako u more pobacati. Galinika carigradskoga biskupa iz prestola je izbacio, pa mu dade oči izvaditi i protjerati ga. Koliko pako putah bi se useknuo, ili i kap iz nosnicah odrezanih bi pala: toliko putah jednoga iz medju prignutih Leontia zapovjedio je na strašnu smert voditi i smaknuti. Hersonese kada je nadvladao, sve je dao izsjeći, ni ženam, ni djetci oprostivši; mloge pako viteške na dervene raznje dao je nabosti i kod vatre peći. — Strašna kervoločnost!

Artemio, ili Anastasio II. g. I. 713. car je postao; ali Teodosiu III., kojega vojska za cara je provikala, morao je carstvo pustiti, g. I. 715. Habit dakle je obuko, i iz Carigrada otići morao. Teodosio pako, koji g. I. 715. silom za cara je bio prozvan, g. I. 717. carstvo ostavivši, sa sinom skupa u manastir je otišo, i tamo sveto svoj život dovršio. Ovako carom Leo III. je postao g. I. 717. dana 25. Martia. Umro jest u vodenoj bolesti g. I. 741.

Sljede vojvode bugarski.

Kačić i drugi izpisuju, da Bulgari došli su od Skandinavie; neki hoće, da su došli od Volge. Ja sam gori kazao, da su oni bili Gepide, u vréme Heraklia u dolnjoj Mesii stanujući, i da su od Hrobata vojvode, koji je imao pet sinovah, Hrobati od Porfirogenita zvaní. P. Kačić od njih ovako piše: „Bulgari, kako i ostali vas narod slovinski, iz velike Skandinavije na g. I. 666. izidjoše, koji budući junaci, vitezovi i slavodobitnici, vazda na boj pripravní, zato izišavši iz Skandinavie, na Konstantina IV. cara carigradskoga udariše, njegovu vojsku razbiše ili izsekoše,

i svukoliku Bulgariu osvojiše, boj bijući s neprijatelji na sve strane, a najveće s Gerci. Poglavica prvi, koji Skandinaviu ostavi, a Bulgariu zadobi, jest ovi, koji slēdi:

Orbat. Ovaj poglavica, kako smo rekli, uze kraljevstvo od Bulgarie, koje prije biše podložno cesarom carigradskim, i doklem goder živi, s Gerci brez prestanka rat čini. Imade pet sinovah, kojim na smerti ostavi ovu naredbu: da vazda budu za jedno stati i skladovati, i da nikomu nikada nebudu podložni, t. j. da se nepuste vladati od inostranca. Ali posle smerti njegove za jedno malo stajaše, jer starij poče vladati sam, kako mu se i pristojaje, i tako se ostali po drugih kraljevinah razderkaše.“

Koi pogl. 3. i 4. pozorno je pročitao, on će lasno razsuditi iz Nicefora patriarhe, da ovo stajati nemore: jerbo Kačićev Orbat jest Niceforov Chubrat, a Teofanov i Porfirogenitov Chrobat. Ovaj vojvoda Chrobat po svjedočanstvu Nicefora s Herakliom nikakvog bōja nije imao: već se od Avarah oddružio, i k Herakliu uteko, od kojega patriciat i slobostinu je zadobio, da Dalmaciju slobodno osvoji, i Avare iztjera. Ova g. I. 634. jesu se dogodila: dakle Orbat ili Chrobat nije mogo g. I. 666. iz Skandinavie, ali miti od Volge doći, jer on prije g. I. 641. jest morao umerti, budući da do to doba Horvati svu Dalmaciju osvojili su, kako Porfirogenita svjedoči. — 2) Nicefor gori spomenuti svjedoči: da su Bulgari g. I. 679. preko Dunava prešli. i kod Varne nastanili se; dakle nisu iz Skandinavie, ali još manje od Volge doći mogli. — 3) Berti piše: da Konstantin IV. sa Bulgari mir je načinio, i njim dolnju Mesiu dao g. I. 679., kako Nicefor gori spomenuti svjedoči; dakle potle g. 679. Mesia dolnja jest se Bulgaria nazvala. Moralo bi se dakle pokazati: da ili g. I. 679. Bulgari su došli od Volge, ili pako potle da od njih Bulgaria ime jest zadržala. Ali Nicefor svjedoči, da Bulgari g. I. 679. ne od Volge, nego iz Panonie preko Dunava su prešli, kod Varne svoj tabor načinili, potle pako se uzmložali i objačali; indi potle su takodjer Bulgari od druguda morali ime svoje zadobiti. Ovo ime, ja velim, da su od Bugora vojvode zadobili, koji je bio verlo glasovit, jer je Nicefora cara uhvatio, glavu mu odsjeći dao, i nju na vješala obješiti zapovjedio. Od njega priašnji Gepide, a mnoga vrémena Chrobati, biau nazvani Bugari, i najposle pokvareno Bugari, njihova pako krajina Bugarska ili Bugarska. Ali kazati će tko: kako ih je mogo Nicefor g. I. 679. pisati Bulgare, ako prije već ovo ime nisu imali? Na ovo ja odgovaram, da je to naravski moglo biti. Nicefor

patriarha carigradski bio je pisac IX. stoljetja, u koje vrijeme Bugor vojvoda bugarski je živio, cara Nicefora uhvatio, i glasovit je postao, tako, da od njega vojnici njegovi Bugari, i ista zemlja Bugaria jest zvana. Po ovom imenu naravski je mogo njihove pervašnje takodjer dogodjaje popisati; što ih je pako Bulgare a ne Bugare imenovao, to je gerčkomu jeziku i piscem gerčkim bilo običajno, da su inostranska imena po svom jeziku preokrenuli i pokvarili, kako isto i drugim jezikom jest prirodjeno.

Butaja, ili kako neki pisci pišu Batbaja, sin najstariji Chrobata ili Hrovata. Princip ovaj iliti poglavica bugarski učini težak rat protiv Justinianu gerčkomu cesaru (Ovo je Kačić falio i prebacio se: ovaj vojvoda bio imao je boj s Konstantinom IV., kako gori iz Nicefora pokazao sam). kojega vojsku na mlogo mjesta razbi i izseče. Ma videći cesar, da ga nesreća nasljeđuje, zamoli mir kod principa Butaje, i zadobije ga. Koi vladajući nešto vrijeme, i vitežki se podnoseći, deli se s ovoga sveta (budući neznabožac) na gorji. "Ovako Kačić. Kako ovaj mir bio je načinjen, gori pokazao sam pogodbe: 1) je bila, da Mesiu donju, potle Bulgariu kano samovladavac posjeduje. 2) da njemu car (neznade se koliki) harač plaća. Iz ovih očito je, da je morao do g. I. 679. i dulje nekoliko živjeti.

Terbelo tretji poglavica ili vojvoda Bulgarah, sin morebiti Butajin, postao je vojvoda oko g. I. 680., i vladao je do vremena Leona III. Isaura zvanoga, nezna se do koje godine. Kačić nikakve godine, nego samo nekoje care gerčke spominja, odkuda ja godine dogodjajah izvoditi mogu. On pako piše: „Poglavica ovaj biše vrlo mudar, slobodan i krjepostan na oružju, koi, kako postade vladaocem od Bugarie, učini zakon: da koi bi ubio, ukrao, puteni grēh učinio, ili drugu kakvu nepodobštinu djelovao, ima mu se odmah glava odsēci; i biše on prvi, koi takvi zakon Bugarom postavi. Ovaj poglavica dade pomoć Justinianu cesaru drugomu, koi biše od Asimara iz Carigrada i iz svega cesarstva izteran. Terbelo dakle ode s vojskom pod Carigrad, osvoji ga, i predade verno rečenomu cesaru. Drugi put, budući došli Arapi iz arapske zemlje (Saraceni) u vrijeme Leona cesara pod Carigrad, da ga osvoje, i biahu se razterčali po svoj gerčkoj zemlji do medjašah bugarskih, robeći, paleći i smičući Gerke brez svakoga miloserdja: zato razumēvši ovaj poglavica, da su udarili i na njegove medjaše, skoči i ode s vojskom protiv njima, udari na Arape, i poseče jih trideset i dvē hiljade. Princip ovaj sasna srećan je bio; jer po milosti Božjoj poznade

pravi zakon, pokersti se sa svim kraljestvom svojim, i za veću poniznost predade vladanje sinu stariemu, on pako učini se fratara. Ali prije nego preštol ostavi, ovaj ugovor sa sinom učini: „da neima nikada vere Isusove odbaciti, dapače u veri ovoj ima i svoj puk uzdržati, i toga neobsluživši, da Terbelo ima habit ostaviti, i vladanje preuzeti.“ Sve ovo bi od gospode bugarske lēpo primljeno i podpisano; ali do malo vremena videći Terbelo, da sin njegov, metnuvši pod noge rečeni ugovor i obećanje, nastojase sav puk od prave vere i zakona odvratiti: zato izašavši iz reda, uzme vladanje od Bugarie, uhvati sina odmetnika, učini mu izvaditi oči, ovako mu govoreći: kako si izgubio oči duhovne, da nevidiš svētlosti vere svete, onako si izgubio i oči tēlesne, neka nevidiš svētlosti sunca ni mēseca. Potle toga dozva preda se sina mladjega, pak mu počē govoriti: „Ti imaš vladati kraljestvom od Bugarie, i uzdržati sebe sa svim kraljestvom u zakonu pravom, koga smo skoro poznali i zagerlili, pazi dakle dobro, da se koi iz medju tvojih podložnikah po tvojoj nepomnji ne izgubi: jer ako sva ova neobslužiš, neću ti oči izvaditi, nego ću ti ja svojom rukom glavu odsēci.“ To rekavši povrati se u manastir, u komu živi i sverši život sveto. Malo poslē, pošavši i njegov sin iz ovoga sveta, Bugari uzvisiše ovoga, koi slēdi, učinivši ga kraljem od Bulgarie. — Leo III. Isaurus postao je car g. I. 717. dana 25. Marcia, g. I. 718. Turci obsēli su Carigrad, dakle ove godine morao je Terbelo živjeti, i potle, kada je Arape pobio umrti: jer za njim bio je vojvoda bugarski Jasen, koi takodjer Leonu caru na pomoć je išo. — Nadalje piše Kačić, da Terbelo sa svim njegovim kraljestvom bio je okeršten. Neznam odkuda je to Kačić izvadio. Ali da blaženi Ciril mogo bi ga bio kerstiti, stvar nemoguća nije, jerbo sto godina mlogi su doživēli.

Jasen četvrti vojvoda bugarski g. I. 718. postati je morao, od kojega pater Kačić slēdeća je popisao. „U vrijeme Leona carigradskoga dojde kralj arabski s jednom neizbrojenom vojskom protiv njemu, udari na njegove deržave, i ote mu Mediu i Armeniu. Nahodeći se Leon u tolikoj potrebi, uteče se Jasenu vojvodi bugarskomu, moleći ga, da mu s vojskom na pomoć dojde. Jasen ganuvši se na miloserdje, sakupi svoje Bugare i otide s njima u Armeniu, gdje našavši arapsku vojsku, udari na nju, koju razbi i izseče tako, da se Arapi nesmēdoše više kušati cesarove deržave robiti; pak oslobodivši Mediu i Armeniu od rečenih zločinacah, vrati se s vojskom natrag. Leon poznajući

dobro, koje mu biše Jasen učinio, dade mu ime od kralja, koje ime prošaste poglavice bugarske imati nemogoše.“ Od ovuda znademo, kako i kada bugarski vojvode na dostojanstvo kraljevsko uzvišeni bihu. Koje godine ovaj kralj je umro, pravo se kazati nemore; ali da u vrēme Leona jest preminuo, od onuda more se misliti, jerbo slēdeći kralji bugarski, i pod istim Leonom, i pod njegovim sinom Kopronimom mloge boje sa carevi gerčkim imali su, od kojih potlē.

Sada još imadem popisati nēke dogodjaje, koji su se do g. I. 720. u Dalmaciji pripetili. Vidēli smo gōri iz Porfirigenite, da Horvati, kada su Avare pod svoju vlast podtērali, svu Iliriu, Dalmaciju i Panoniu zaokupili, u Ilirii s jednom stranom, a s drugom stranom u Panonii jesu se nastanili, što za života Butaje jest se dogodilo. Od ovuda g. I. 679., kada Konstantina cara natērali su na mir, kako iz Nicefora pokazao sam, svoja mloštva u dolnju Mesiu, potle Bugariu zvanu preselili su, gdē i onu stranu Dacie, koja od lēve strane Tise do Istra se pruža, opet od Avarah uzeli, i pod svōju vlast, kako i prie, spravili su. Ovo naravski sami Horvati nebi bili mogući sve po svojoj volji izvršiti, da š njimi starinski Slavini u Ilirii, Panonii i Dalmaciji stanujući, nisu bili združeni; ali oni starinski Slavini i Gete, koji od stolēlja IV. od Gepidah u svojem samovladanju uvēk bili su uzderžani, i premlogi od njih isto svoje pokolēnje izvodili su, uvēk Gepidom, potle Horvatom, a najposlē Bugarom zvanim, prignuti ostali su. Isti takodjer Bugari, tako za slobōstinu Horvatah brinuli su se, da koliko putah, ili istočni cari, ili potle zapadni pod Karlom Velikim, njihovo slobodno vladanje hotēli su preuzeti, uvēk sa svojimi šeregi na pomoć došli, i nje od inostranskoga vladanja oslobodili su, što poslē u dogodjajah Karla Velikoga vidēt ćemo. Od ovuda, čini mi se, svaki more saznati uzrok: zašto Horvati, potle i Bugari zvani, sa svojimi mloštvi zaderžavali su se od vrēmena Heraklia cara do vrēmena Konstantina IV. g. I. 679. u Ilirii i Panonii?—Uzrok ovoga ja nahodim: 1) Jerbo oni nisu hotēli pod vladanjem carah carigradskih biti, kako ih je i otac njihov Hrovat zakleo. 2) Jerbo oni hotēli su onu pravdu opet zadobiti, t. j. da njim cari carigradski opet harač plaćaju, kako su i njihovim predjim Gepidom, potle pako Avarom plaćali. Ali ova oni zadobiti nisu mogli brez mlogih i kervavih bojeh; koje bojeve združeni sa Slavini ilirskimi i panonskim mogli su lašnie deržati. Kada su sve ono zadobili, što su tražili, onda su se opet u domovinu svoju, u Daciju i

dolnju Mesiu, današnju Bugariu povratili, kako iz Nicefora gōri pokazao sam. Nadalje od ovuda svaki suditi more, da potle, kako Horvati iz Ilirie prenēli su se u Daciju i dolnju Mesiu, drugi vojvode i u Panonii i u Ilirii morali su oštati; u Dalmaciji pak opet bio je vojvoda iz pokolēnja Porge, koji kano najveći princip sverhu svih je bio. Ali o žalosti! ovih najvećih vojvodah imena popisana neimamo; i od vrēmena Porge, od kojega neznade se, kako dugo živio je.

U dogodjajih Slavinah vidēt ćemo mloga u jedno vrēme u Panonii, Serbii, Dalmaciji i Ilirii vojvodah imena, odkuda bi se moralo kazati: da na više stranah slavinsko vladanje bilo jest razdēljeno, i da od g. I. 679. do 720. slavinski puci po vojvodah i starešinah vladali su se. Jerbo Mislav da je bio osmoga stolēlja do sverhe kralj dalmatinski i horvatski, to ćemo vidēti; ali da i prie njega Svetimir otac njegov bio je kralj, P. Kačić piše. Ako bi tko rad znati, kako na daleko horvatsko kraljestvo jest se protezalo, neka promotri pervašnja i znati će, ja pako ću mu sada u kratkom ponoviti. Kako Jonsko More sudara se s Adrianskim sve prikrajine morske do Furlanske (*Friaul, Forum Julii*), što je pod Longobardiu spadalo, tiam do vrēla Dunava, i iz desne strane njegove do Cernoga Mora, izvan krajine, u staro doba Tracia sad Romania zvane, pod koju jeli Macedonia spadala, pravo kazati nemogu, — sve dakle krajine, u ovom širokom prostoru zaderžane pod Hrovaciju, sada Horvatsku spadale su. — Jako indi (po mojem znanju govorim) preučeni Kerčelić falio je, kada on: 1) Slavine od Horvatah razdružuje i piše, da su Horvati Slavine i Avare iz današnje Horvatske protērali u stranu dolnje Panonie medju Savom, Dunavom i Dravom, koja se je zvala u vrēme Rimljanah Savia, i da od onih Slavah zadobila je ime Slavonie. 2) Jako falio je, da on Avarah kraljevinu postavio je u Panoniu Valeriu, t. j. medju Dravom i Dunavom, kojih kraljevinu ja medju Tisom, Karpat-skimi berdinami i Bavariom naravski iz one strane Dunava postavio sam i sada stavljam, gdē oni do vrēmena Karla velikoga stajali su. Kada poslē na ovu stranu Dunava u Valeriu prenēli su se, to ću potle pokazati. Da u Dalmaciji i Panonii ostali su mlogi Avari, koji su se Horvatom poddali, to znademo iz Porfirigenite; ali ovi bili su, kano i drugi slavinski narodi svi Horvatom podložni. Doista Gete, Gepide, kasnie Horvati, najposlē Bugari zvani, nisu nikakve razlike medju puci deržali, oni samo za starinske krajine, za Iliriu, pod koju i Dalmacia sa svom Panoniom spadala jest, borili su se, nedopuštajući, da bi koi drugi

inostranski narod u ovih krajinah vladao. Zato i protiva Avarom, koji u Dalmaciji počeli su bili gospodariti, podignuvši se, spravili su jih pod vlast Slavinah iz pokoljenja Ilirah, premda i oni Slavini bili su. Avari pako, koji sa Huni gospodarili su, kazao sam, da su bili Slavini iz pokoljenja Mosoch.

Zato moj dragi Slavjane! bio ti Slavonac sada ili Horvat, nemoj razlike medju bratjom praviti, jer jedan i drugi jesi **Slavjan**, ili kako drugi kažu, „Slaven, Sloven, Slavin, Slavjanin, Slovinjanin ili Slovinnac“, i gleda, kako Slavu celoga naroda uzvisiti moreš; i ako čuješ gdjekoju reč drugačije izgovoriti, nego ti izgovaraš, misli: da je veliki i preveliki slavjanski narod, od adrianskoga do baltinskoga, od baltinskoga iz nad Ponta Euxina tja do ledenoga i hvalinskoga (kaspinskoga) mora protežeći se. Svakomu narodu je lep izgovor svoga jezika, pa i tebi tvoj, ako si pravi Slavjan i pošten čovek, lep i drag biti mora. Gledaj indi, ako ljubav bratinsku imaš, da kad sve velike grane ovoga slavenskoga naroda (koi budući na 4 glavna narčja: ilirsko, rusko, česko i poljsko razdellen, i 4 različne literature imati mora) u jedan književni jezik više sjediniti nemožeš, barem sve ilirske puke, to jest Horvate, Serhlje, Slavonce, Dalmatine, Bošnjake, Štajerce, Cernogorce itd. u knjiženstvu medju sobom sdružiš: jerbo književnici sdružiti se mogu, ali toliki puci u govorenju nikada nemogu. Ako gledaš na diku i slavu narodah ilirskih i panonskih, svi smo Slavini, jednake dike i slave. Ako na pokoljenje: koi more kazati, moje pokoljenje jest horvatsko a moje slavinsko, kada isti Horvati bili su Slavini? Može biti zato, da u sadašnjem ilirskom naraštaju osim glavnoga pokoljenja staro-ilirskoga i staro-panonskoga ima i gdješto vandalske, gotske, hunske, avarske i rimske kervi ljudih, jer su svi ovi narodi u različnih vremenih u Ilirii stanovali: ali ništanomanje svi ovi puci, premda morebiti nekoji od drugoga jezika bili su, najposle Slavini postali su, odkuda velikoća, mloštvo i slava Slavjanah većma očituje se. Po svem tom opet Gepidah, zatim Horvatah, najposle Bugarah zvanih, najveće pokoljenje i najveću slavu spoznati moramo. Gepide zaisto u vreme Rimljanah najvećma radili su, puke slavinske iz Skandinavie i Sarmacie na pomoć dozivajući, samo da rimsko vladanje ukinuti mogu; Gepide po smerti Atila Hune preobladali, i po g. I. 454. svoje vladanje po svoj Ilirii uveli su; Gepide u vreme Justiniana cara pod vojvodami Totilom i Ostroilom Iliriu od rimskog vladanja opet oslobodili su; Gepide u vreme Heraklia cara svu Iliriu od Avarah.

očistili su, i jedna strana u Dalmaciji, druga u Ilirii, a treća u Panonii nastanila se jest. Ovi Horvati od sile carstva gerčkoga, potle od sile carstva zapadnoga Frankah, i najzada od Madjarah, samovladanje svoje junački obranili i suzdržali su, i ovako u vreme S. Ladislava kralja nepreobladani, kano prijatelji po prijateljskim dogovori, s presvetlom krunom Ugarskom pod svojim vlastitim pravicami združili su se, i dan danas stalno i verno obstoje. Što se Gepidah dotiče, pogledi pervašnje dogodjaje pod spomenutimi carevi, i ako hoćeš od g. I. 400., gdje češ najti, da su Gete ili Gepide prvi narod bili, i sva najvećma radili; što se pako dotiče Horvatah, to ćemo u potlašnjih dogodjajah videti.

Okolo g. I. 690., kako pisac Miscela kod Kerčelića piše, Justinian Rimometa 30,000 Slavinah iz Mesie i dolnje Panonie je skupio, i nazvavši jih „pukom prijatnim“ predstavim jim vojvodu Nebulu, i posla jih protiva Arapom, s kojimi je mir ukinuo bio. Arapi od nenadnoga boja uplašeni, Justiniana molili su za mir, njemu veru i zakon napervo stavljajući, kojega je pogazio; ali Justinian gluh na sva je ostao, poradi česa Arapi takodjer na prevari počeli su raditi. Dakle veliko blago i novce pošalju k Nebuli vojvodi Slavinah, koi sa 20,000 Slavinah na stranu Arapah preide, i ovako Arapi Justiniana na mir pritrali su.

Ovo su indi dogodjaji, koji u velikoj Ilirii do sverhe stoljetja VII. pripetili su se, iz kojih videli smo, da u svoj Ilirii Slavini stanovali su, iz medju kojih Horvati vladajući bili su. Ovi potle Bugari nazvani, u dolnoj Mesii stanovali su; oni pako, koji u Serbii, Bosni, Dalmaciji i u svoj Panonii sa starinskimi puci ostaše, ime Horvatah zaderžali su. Bugari svoju kraljevinu u dolnoj Mesii današnjoj Bugarii, pod koju Dacia sva do Tise je spadala, tiam do Biograda, gdje Šava u Dunav utiče, jesu utverdili, ime pako kraljevsko prvi Jasen od Leona Isaura je zadobio. Ostalu Serbiu od Biograda, današnju Bosnu do Romanie, sve krajine do Mora Adrianskoga i do Friula, svu takodjer Panoniu do Dunava zaderžali su Horvati, i u ovih krajinah, kako će se videti, imali su svoje starešine i vojvode u VIII. veku, koji su jih ravnali. P. Kačić od g. I. 720. spominja kralje, ali to, mislim, bili su vojvode Dalmacie ili Albanie. Ja ću sve kralje i vojvode po redu spomenuti, kako kod Kačića i drugih pisacah našao sam, ništa se sam neizmišleći.

„U početku VIII. stoljetja“ piše Pavao diakon (*Lib. VI. c. 24.*) kod Kerčelića (*Per. II. pag. 45.*) „navalili

biskupe i biskupe. Ova indi sva s istimi dogodjaji i s vremenom slažu se, i lahko se od ovuda ona pogreška zpoznati more, iz koje tolika smutnja medju pisci je postala. Rukopis naimre ili tisk lahko je mogo na mesto Hadriana I. staviti Hadriana II. Ali vremena medju njima jesu nadaleko razstavljena, i dogodjaji mlogi dogodili su se, koje ako bi tko hotio s vremenom sastaviti, pao bi u smutnju, iz koje se nikako nebi mogo izkopati.

Sada bi morao dogodjaje bojevah popisati, za pokazati, da pokerštenje naroda horvatskoga, podignutje biskupatah, okrunjenje kralja Mislava, i posvećenje biskupah od g. I. 784 — 832, kada je vladao kralj Terpmir, nije se moglo poradi ratovah pripetiti: u vreme ho rata ovakova razredjenja i sveta dela naravski nemogu se djelovati. Jerbe pako dogodjaji horvatski s dogodjaji bugarskimi kannoti lanac skupa svezani su, buduć da mi Horvati većom stranom naše pokolenje, našu slavu i naše samovladanje zadobismo, i njihovom pomoćju u svako vreme suzdržasmo: zato vredno je njihove kralje spomenuti, da se znade iz njihovih dogodjajah, koje u kratkom naši domaćine P. Kacić i P. Kanižlić nam ostavili su, što, i u čemu oni nam u ovo vreme na pomoć su bili. Zatim, jerbo naši dogodjaji s carstvom gerčkim i s carstvom zapadnim Frankah počeli su se u ovom vremenu jako mešati: zato prie nego na iste dogodjaje dojdem, popisati ću najprie u sledećem poglavju kralje bugarske i njihove dogodjaje do g. I. 832. Zatim izpisati ću care gerčke do iste godine; najposle pako kazati ću, kako se je merovingsko pokolenje u Galii doterglo, i franačko u Pipinu započelo; koja sva su se pripetila VIII. stoljetja. I onda ću opet u posebnom poglavju početi Karla Velikoga i sina njegovoga Ludovika dogodjaje pisati, koji na našu dogodovstinu mlogo spadaju.

Poglavje X.

Od kraljevah bugarskih nadilje, i od carah carigradskih do g. I. 832.

Pokazao sam u pogl. V., da Jasen 4. vojvoda bugarski Leonu III. caru gerčkom u pomoći bivši, od njega kraljem nazvan je bio, od kojega vremena bugarski vojvode kralji su se zvali: dakle sledi

Dobre kralj 2. bugarski morao je potle g. I. 718. po-

stati, ali pravo neznade se, koje godine je postao. Odnjega i sledećih P. Kacić ovako piše: „Po smerti Jasenovoj bi okrunjen za kralja bugarskoga Dobre, koji imade rat s cesarom gerčkim. Puno putah dobi cesara, ali puno putah bi od njega i dobiven: zato Bugari, koji se bihu naučili vazda dobivati, a nigda gubiti, počese Dobru zlo gledati i nenavideti, misleći, da od kralja u boju izlazi vazda sreća i nesreća. Hoteći se dakle Dobre pomiriti s cesarom, Bugari nedadoše ni progovoriti, jer se njim činjaše velika sramota mir pitati od koga; ma nastojeći kralj o miru, bi od Bugarah ubijen sa svimi onimi, koji bihu od njegova roda i plemena, učinivši za kralja ovoga, koji sledi.“

„Teleucio kralj 3. bugarski, koje godine je postao, nezna se. Ovaj kralj biše mladić od 30 godinah, kada stupi na kraljestvo bugarsko. Ma u vojevanju biše puno nesrećan, jer pobivši se s cesarovom vojskom na polju, koje se zove Anhialo, bi njegova vojska razbijena i izsećena, da se broja nezna, a mnogi takodjer u robstvo odvedeni. Koje zlo viděći Bugari, koji bihu od sablje gerčke utekli, misleći, da je od toga zla uzrok kralj, skočiše kano pomamljeni, ubiše kralja svoga Teleucia, i drugoga okruniše.“

„Sabin kralj 4. bugarski, koje godine je vladao, neznade se. Viděći Sabin kralj bugarski, da cesarova vojska srećna biše, a bugarska nesrećna, i da pod vladanjem prošastoga kralja bihu Bugari preko načina izsećeni: uzboja se težko, i tako rata s cesarom zametnuti nesmeđe, nego od njega poče mir pitati. Viděći Bugari ovo delo ponizno, koje Sabin činjaše, i misleći, da je to njihova velika sramota i pogerda, namisliše ubiti i njega; koi poznavši njihovu opaku odluku, pobegže u jedan grad, koi se zove Mesembria, i u njem život sahrani. Ma Bugari okruniše za kralja ovoga, koji sledi.,

„Pagan kralj 5. bugarski. Ovaj kralj biše nesrećan, kakono i prošasti: zašto cesarova vojska udarivši na Bugariu, svu je porobi, i dosta zla učini, nemogući joj kralj Pagan odoliti i zla nikakva učiniti. Radi toga misleći Bugari, da je od svega zla njihova kralj uzrok, njega s prestolja digoše, a drugoga učiniše.“

Telerik kralj 6. bugarski. Posle nego Bugari skidoše s prestolja rećenoga kralja: okruniše jednoga varstna viteza, komu ime biše Telerik. Ovaj se jako opri protiva vojski cesarovoj, tako da Gerci ništa nemogahu nauditi Bugarom u njegovu vreme. Najposle pomiri se s cesarom, ma s ovim ugovorom: da Bugari neimadu u na-

prěda robiti Romanu, niti Gerci zemlju bugarsku. Ali sa svim da se Telerik tako dobro podnosiše, gospoda bugarska naučna često kraljeve proměnjati, odlučiše ubiti i njega. Ma bi mu ta zla odluka prikazana od njegovih prijateljah, i tako imade vrěme uteći u Carigrad, gdje bi primljen s velikim veseljem od Leona Kopronima, koji ga učini vlastelinom carigradskim, davši mu za ženu svoju rodicu imenom Irenu. Učini se Kerstianin, živi i umre kerstianski. — Ovdě upomenuti imadem moje čitatelje, da Leo Kopronim bio je sin Konstantina Kopronima, koji je postao car g. l. 775., što ćemo viděti. Dakle svi ovi kralji bugarski bili su od g. l. 720 — 775.

„Kardan kralj 7. bugarski, starac od 70 godina, plemić bugarski, vitez i vojnik na glasu, bi od Bugarah za kralja odabran i okrunjen. Koi budući se u boju uzdigao i ostario, brez boja umrěti stidjaše se. Zato, kako se okruni, učini rat protiva Konstantinu VI. (koi pod vladanjem matere Irene mlad od 12 godina krunjen je bio), kojega vojsku na puno mětah razbi i izsěče, i njegove poglavare žive pohvata. Poslě toga pun danah ostavi krunu ovomu, koi slědi.“

„Orun, ili kako Berti Krum, drugačie Bugor, kojega gerčki pisci pisaše Bogor, kralj 8. Bugarah.“ Ovaj okolo g. l. 797., ili morebiti koju godinu prije postao je kralj bugarski. Biše puno žestok i na vojsci srěčan: jer vazda dobivaše, i njega dobiti nemože nitko. Porobi i popali Traciu svukoliko, osvoji Sardiku, i posěče 6000 Gerkah. Malo poslě uhvativši cesara Nicefora, čini mu glavu odsěci, i postaviti ju na věšala za izgled cesarovacah. S koje kad meso opade, uze goraju lupinju, načini od nje čašu, i š njom za veću gerčku pogerdu na sobetim (gošćenju) vino pijaše, i gospodi nazdravljaše. Obsěde grad Mesembriu i do malo ga danah osvoji. Poslě toga otide pod grad, koi se zove Andrinopolje, pod kojim ostavivši nekoliko vojske, on se s ostalom děli put Carigrada, i poče ga biti sa svih stranah. Ali premda biše došao do vratih zlatnih, nemože ga uzeti, nego ga ostavi i vrati se natrag s vojskom krećenomu gradu Andrinopolju, na koga onako serdit udarivši, na silu ga osvoji, i sve Kerstiane, koje neposěče, one za sužnje povede u Bulgariu, medju kojimi bi zarobljen i Manuel biskup od rečenoga grada. Zarobljen bi tada i veliki Basilio zajedno s otcem i materom, koi poslě, kako se oslobodi sužanjstva, izadje za cesara carigradskoga. Ma rečenoga biskupa Manuela providi Bog Bugarom za pripovědaoca i njihova spasitelja: jer budući upali u nevěrnost,

po njegovom i ostalih sužanjah pripovedanju okrenuše se mlozi na věru katoličansku. Malo poslě toga podje Orun s ovoga světa.“ Kerčelić piše, da je umro g. l. 814. Odkuda to je izvadio, ja neznam. Vitezović to isto svědoči.

Pěsma od Oruna i Nicefora.

(Iz Kacića.)

Hvalio se cesar Niceforo
U bielu gradu Carigradu:
Sakupit ću silnu vojsku moju
Od istoka lěpo do zapada,

Porobit ću ravnu Bugariu,
Pogubit ću kralja bugarskoga,
Majku ću mu konjem pogaziti,
A ljubovcu za roba odvesti;

Zašto više živiti nemogu
Od Oruna kralja bugarskoga
Traciu je ravnu osvojio
I Sardiku Carigrada blizu.

Još se hvali Orun zmija ljuta,
Da će odsěc rusu glavu moju
I sěděti na prestolju momu;
Da će suditi kano cesar sudi.

Nuder dakle po izbor gospodo!
Sakupite Gerke vitezove,
I zovite k sebi Persiana,
Još silnoga cara Tatarana.

Otit ćemo u zemlju bugarsku,
Palit ćemo sela i gradove,
Sěći ćemo malo i veliko,
I Oruna kralja ohologa.

Puno mi je Orun nahudio,
Vojsku mi je pod mač okrenuo,
Generale moje pohvatao,
U tamnicu tamnu postavio.

Ako mi ga uhvatiti Bog da:
Gola ću ga po vojsci voditi,
Živa ću ga na mihe derati,
Njegove se kervce napojiti.

Kada bani njega razuměše,
Berzo silnu vojsku sakupiše,
Još na pomoć zovu Persiana,
I silnoga cara Tatarhana.

Ode vojska k ravnoj Bugarii,
Pred njome je kruna cesarova.
Ali njemu loša srěća biše:
Udri Orun iz gore zelene,

Kano vuče u biele ovce,
Sivi sokol u běle golube,
Sve izsěče, nitko neuteče —
Kamo hvala gerčkoga cesara?

Nicefora živa ulvatiše,
Al' mu berzo glavu odsěkoše,
Ter ju meću gradu na bedene:
Ei cesare pokojna ti duša!

Na gerčku je zemlju udario,
Gradove je mloge osvojio,
Pak otidje k bělu Carigradu,
Terga, bije sa četiri strane.

Bijo ga je godinicu danah,
Al' Carigrad osvojiti nemože;
Diže vojsku iz pod Carigrada,
Pak otidje u zemlju bugarsku.

Kad je došo k dvoru bielomu,
Zove Orun mudre kujundžie,
Mudre meštre od zemlje latinske,
Ter je njima tiho govorio:

Okujte mi glavu cesarovu,
Il' u zlato trikrat prelivano,
Il' u srebro zlatom izměšano;
I okujte alem kamen dragi,
Koi sjaje kano sunce žarko.

Kada budem činiti sobete,
Ja ću š njome rujno vino piti,
I gospodi mojoj napijati,
Sve u zdravlje krune cesarove.

Kujundžie njega poslušaje,
I u srebro glavu okovaše.
Često Orun š njome napijaše,
Nicefora starca spominjaše.

Tko me čuje, na čast neka mu je,
Njemu pėsma, meni čaša vina.

Murtag Bugor brat Bugora Oruna ili Kruma, 9. kralj bugarski g. I. 814. po smerti brata je postao. „Ovaj videći, da se svaki dan po toliko Bugarah na vėru svetu okreće, po pripovėdanju Manuela biskupa i ostalih sužnjevah od Oruna brata njegova zarobljenih, razserdi se teško, dozva preda se Manuela biskupa s ostalom družinom njegovom; pak im reče ove reči: „Ili se odrecite zakona vašega, ter zakon bugarski zagerlite, ili ću vas svekolike nemilom smertju umoriti.“ Nehoteći oni poganski zakon primiti, niti od svoga se zakona odverći, biau od ovoga kralja na svake muke metani, i umoreni zarad vėre Isusove. Ništa nemanje bi ovi zločesti kralj prosvětljen od Boga tako, da poznavši vėru pravu, kersti se on i sve kraljestvo njegovo. Ma posle smerti njegove iztėraše Bugari sve misnike latinske, i primiše kaludjere gerčke, i zagerliše šismu njihovu.“ Ovako Kačić; u ostalih, koja mloga od ovoga kralja pisci popisali su, kako on na vėru Isusovu jest se okrenuo, P. Kanižlić u pogl. 29. obilato izpisuje i slėdeća: „U to vrėme Bogor kralj bugarski potverdivši mir s Teodorom caricom, zaska sestru svoju Bogoridu u Carigradu zarobljenu, koja po nastojanju bogomile carice bivši kerštena, i knjigu biaše naučila. Mėsto nje pako Bogor povratio je jednoga plemića carigradskoga duhovnika imenom Kufara, koi je Bogoru od prave vėre kerstianske pripovėdao. Kada Bogorida povrati se iz Carigrada u Bugariu kano jedna stara i izverstnia Kerstianka, neprestade bratu kazivati od prave vėre, i od jednoga pravoga živoga Boga: ali i ovo spasonosno sėme padalo je na kamen, i stopram kasnie je srěčno izniklo. Napade glad i kuga na Bugariu: Bogorida služeći se ovom prigodom, i opet poče bratu govoriti, da vėru Isusovu zagerli, da će onda Bog od njegovoga puka pomor i glad odvratiti. Bogor žaleći pomor svoga puka, zazva u pomoć Boga, od koga mu je sestra govorila: i prestade pomor, a Bogor zagerli vėru Isukerstovu.“

Cedren gerčki pisac od ovoga pokerštenja slėdeća piše: „Bogor Boga Kerstianah, na kojega vėru po Kufaru i sestri bio je obernut, na pomoć je zvao, i da to isto radi, ćelomu puku je zapovėdio. Zadobivši pomoć, pravi zakon primili i okeršteni su. Kralju ime Mihail po imenu cara Mihaila zlamenovano je od arcibiskupa, koi za okerstiti ga poslan biše; na ovaj naćin Bogor, podućen od sve-

toga biskupa u otajstvih Božjih, u polnoći okeršten jest. Podignuvši se proti njemu poglavice i puk bugarski, umoriti ga tražili su, koje on s malom šakom vojakah sveti križ prednoseći, je raztërao, i po nenadanom događaju poplašene na vëru Isukerstovu je obratio; i posle sav puk bugarski kerstianski zakon zagerli.“ — Kanižlić pridaje k ovomu događaju, da poklisari kod Ludovika kralja nëmačkoga pripovëdali su: „Kada izidje kralj iz grada, viđeni su cerkvenici pred njim svëće goruće noseći, viđeni su konji vojnikah Bogorovih na stražnjih nogah stojeći, a prednjimi neznabožce po glavah udarajući, kojim se činjaše, da jedna velika kuća gori, i na njih pada, da se neznadoše ni braniti, ni bëžati.“ Jerbo pako Teodora carica sa sinom svojim Mihailom III. od g. I. 842 — 867. je vladala: od ovuda znade se, kada je Bogor mir s Gerci načinio, i kada njegovo pokerštenje jest se dogodilo.

Prie toga on strašne rate s Gerci, potle pako s Nëmci je deržao: jerbo g. I. 825. poklisare k Ludoviku caru zapadnomu je poslao, poradi meðjašah u Dacii i u Panonii. Kada su se poklisari od Ludovika poyratili, i Bugoru knjigu od Ludovika pišanu predali, Bugor nebiaše zadovoljan s onim, što mu car Ludovik je pisao, već g. I. 826. opet poklisare k Ludoviku pošalje, moleći, da brez svakoga otezanja meðjaše se medju njimi i njihovimi krajinami odrede: što ako mu se nebi dopalo, da slobodno njemu ostane, brez svakoga uzderžanja mira, meðjaše svojih krajinah oružjem braniti. Buduće da je Ludovik i na ovo Bogorovo iztraživanje gluh se učinio: Bugor sakupi svoju vojsku, dojde u Panoniu, i združivši se s Horvati, sve vojvode Frankah pobije (u koje vrëme valja da je i Kocilin veliki vojvoda Frankah poginuo, kojega Porfirogenita spominja), ostale Franke iz Panonie i Horvatske protëra, pomori, i krajine ove od jarma Frankah sa svim oslobodi; g. I. pak 828. u Furlansku otidje, i ondë sve porobi i popali. Od ovo doba Franci niti u Panonii niti u Istrii ili Liburnii nikakove vlasti nisu imali, što obilatje u poglavju dojdücem izvoditi, i s dokazi potverđiti ću.

Od ovoga glasovitoga kralja Bugora, ili kako gerčki pisci pišu Bogora, i od brata njegovoga, koji je Nicefora cara uhvatio, i na glasu vitez takodjer je bio, ja ime Bugarah izvodim, koje potle Gerci po svom običaju Bulgare pisali su. Jerbo znademo, da od vojvodah glasovitih u svako vrëme puci pod vlastju njihovom nahodeći se, ime svoje zadobili su. Ovako Iliria velika od Mora Adrianskoga do vrëla Dunava, i od desne strane Dunava do Ponta Euxina

pružajuća se, ime svoje od Ilira kralja glasovitoga zadobila, i do dana današnjega u ubćinskom zaderžala je. Ovako od Hrovata ili Horvata vojvode doluje Misie i njegovih sinovah, sva Dalmacia, današnja Horvatska, Slavonia, Bosna, Rascia i Serbia Horvatska u obćinskom jest se zvala, premda nëke od ovih krajinah svoja starinska imena zaderžale, nëke pako nova imena zadobile su, kano Rascia, Bosna, Serbia, Narentani itd. Na jednaki naćin Horvati od vrëmena Konstantina IV. cara, t. j. od 679. u dolnoj Mesii stanujući, počeli su od g. I. 800. ili malo potle, zvati se po imenu svojih glasovitih vojvodah Bugorah, Bugarini. Ovo za temeljitje pokazati, svëdoći Berti (*in Append. Hist. Eccl. ad Sec. VII. a. 679.*), da od ovoga vrëmena Konstantin IV. car carigradski dao je dolnju Mesiu Bulgarom, i od posle počela se je nazivati dolnja Mesia Bulgariom: dakle prie nije se tako zvala. Tko su pako bili oni Bulgari, i kako su Mesiu svoju starinsku domovinu zadobili, to sam pokazao u događajih od Heraklia cara do Konstantina IV., t. j. od g. I. 635 — 679. Doista Porfirogenita jih nije zvao Bugare, već Hrobate, i prie Heraklia cara nijedan pisac stanovnike dolnje Mesie nije zvao Bulgare, već Gepide. — Ali kazati će tko: kako Nicefor, Teofanes, Cedren i Zonaras mogli su njihove pervašnje događaje; kada još nisu na svëtu bili vojvode Bugori ili Bogori, popisati pod imenom Bulgarah? Na ovo ja odgovaram: da svi ovi pisci pisali su potle u stolëtju IX. i X., kada već ovi vojvode bili su glasoviti. Jerbo znademo, da Bugor stari, Krum ili Orun zvan, g. I. 800. mlogo putah je Gerke pobio, Mesembriu i Adrianopol osvojio, g. I. pak 811. istoga cara Nicefora uhvatio. Brat ovoga Bogor Murtag na jednaki naćin bio je još glasovitij; jerbo on ne samo istoćno carstvo gerćko je na mir natërao, već i zapadnog nëmačkoga carstva vladanje u drućtvu s Horvati, iz sve Panonie i Liburnie prëko Dunava je protërao, i otišavši u Furlansku (Friaul) nju porobio i popalio. Zatim je s jednim i drugim carstvom mir utverđio, vëru Isusovu primio, i sav puk svoj na zakon kerstianski okrenuo, što doista bila su velika i glasovita dëla. Porad ovih glasovitih događajah mogli su pisci gerčki sav puk po imenu njegovih slavniñ vojvodah, bogarski, bugarski, ili bulgarski nazvati, i pod ovim imenom njihove pervašnje događaje popisati. Izgled ove istine imademo u zapadnom carstvu Frankah, koje se je g. I. 800. započelo: svi pako pisci sve događaje, koji su se u Galii i Germanii od g. I. 400. dogodili, Frankom pripisuju, a svi ućeni dobro znadu, da

do g. I. 752. (u kojoj Hilderić stražnji iz pokoljenja merovingškoga je umro) Frankonia i sve njemačke krajine stajale su pod vladanjem merovingskim, koje ja od Moravah, Pomorarah i Bojoarah izvodio sam, i da u Galii kralji Merovingi stajali su, nad Franci, svimi Njemci i Saxoni vladajući; ništarmanje svi dogodjaji, koji u vrēme merovingškoga vladanja dogodili su se, Frankom pripisuju se: jerbo vladanje merovingsko g. I. 752. na Franke je spalo, i potle pod Karlom velikim glasovito postalo. Na jednaki način dogodjaji Gepidah, potle Horvatah zvanih, koji prie Bogorah vojvodah pripetili su se, mogli su se od pisacah pod imenom Bulgarah popisati, budući jim ovo ime najglasovitie već poradi iste vjere i zakona, kojega su primili.

Ovako ja Bugare ili Bulgare izvodim. Znadem ja, da naš Vitezović piše, da Bugari od rēke Volge ili Bolge g. I. 501. došli su; ali čudo mi je, zašto Bulgaria nije se već od iste godine tako nazvala, nego stopram potie g. I. 679. ime Bulgarah na svētko je došlo; čudim se, odkuda nakon Heraklia cara, kada sini Hrovata razišli su se, jedan k Volgi, drugi u Bojoariu, tretji u Ravenu u Latinsku, a peti u Panoniu, kako P. Katančić iz Pubitsa i Praya piše, odkuda, velim ja, ovi tako glasoviti Bugari u dolnju Mesiu, t. j. današnju Bugariu došli su? Mi znamo odkuda su postali, ali neznamo kako i odkuda jih spomenuti pisci izvode.

Slēde cari gerčki ili carigradski do g. I. 842.

Leo III. Isauro priprostoga roda g. I. 717. dana 25. Marcia postao je car; ženu imao je Marinu. G. I. 730. dao je pogani proglas u pismu, da svi odbace i odmetnu prilike križa Isukersta i ostalih Svetih: odkuda S. patriarha carigradski imenom German, ostavio je patriarhat, obuko habit, i postao je monah. Mlogi pod ovim carom radi toga bili su mučenicci. Umro je u vodenoj bolesti g. I. 741.

Konstantin V. nazvan Kopronim sin Leona III. i Marine, postao je car g. I. 741. Prōgonio sve Kerstiane, koji su postovali prilike Isusa, Marie Dēvice i ostalih Svetih. Nazvan je Kopronim, jerbo na kerštenju jest se posrao: gerčka bo rēč *kopros* naški govno, a *onoma* ime zlamenuje, dakle govnoime. Takodjer Kabalina zvali su ga Gerci, jerbo rad je mirišao govna konjska. Ovaj gad i pogan umro je g. I. 775. Kakove rate pod ovimi carevi imali su Bugari, pogledi kralje bugarske.

Leo IV. sin Kopronima iz Irene žene, postao je car

pe smerti oca g. I. 775. Ovaj bio je kano i otac njegov progonitelj Kerstianah, koji su prilike Svetih poštovali. Mater svoju rođenu Irenu samo zato, što nēkoje prilike Svetih je u njezinoj sobi našo, dao je nemilo šibati, i u manastir zatvoriti. Dvornike svoje, kanoti Jakova, Teofana, Leona i Tomu dao je bići tući, iz medju kojih Teofanes, onaj mudri pisac dogodjajah, pod bići je umro. Ovi kervolok umre g. I. 780. dana 8. Septembra.

Konstantin VI. sin Leona IV. i njegove žene Irene, mlad od 12 godinah car je postao g. I. 780., ali pod obrambom i ravnanjem matere svoje Irene. Nazvan je Porfirogenita, ali ovaj nije pisao dogodovštinu, onaj je X. stolēta živio. Do g. I. 789. bio je pod ravnanjem matere, ali poslē od matere svu vlast je preuzeo, i počeo je sam, nu jako herdjavo vladati. Radi toga Irena mati opet od sbora bila je na vladanje podignuta g. I. 792, koja poslē toga, da sama vladati more, dade sinu oči izbosti g. I. 797., i vladala je sama dok nije počela ob tomu raditi, da bi se za Karla Velikoga udala; što vidēci Gerci Irenu iz prestolja digli su g. I. 802., i ona potle g. I. 803. jest umerla.

Nicefor, koji je prie račune troškovah carstva vodio, postao je car g. I. 802., kada su Gerci Irenu iz prestolja digli, i u otok Lesbu protērali. Nicefor od Bugora Kruma g. I. 811. uhvaćen, glavu je izgubio.

Mihail Kuropalates postao je car g. I. 811., i ostavivši sam carsko dostojanstvo, g. I. 813. otišo je u manastir, i obuko habit.

Leo V. iz Armenie rodom postao je car g. I. 813. Ovaj u cerkvi na blagdan božić bio je mlogimi ranami izranjen, probodjen, i umro g. I. 820.

Mihail II. nazvan Balbo, postao je car g. I. 820., i g. I. 829. je umro.

Teofil postao je car g. I. 829., i umro je g. I. 842.

Poglavje XI.

Od dogodjajah Karla Velikoga, na koliko se na krajine naše Ilirie pretežu, do g. I. 832.

Premda od merovingškoga pokoljenja, koje je u Galii i svoj Germanii t. j. Njemačkoj vladalo, i od karolinškoga, koje potle njega na dostojanstvo carstva podiglo se je, već u pervašnjih dogodjajih, navlastito Str. II. pogl.

Poglavje XVII.

Od dogodjajah Ilirah pod kraljevi Razbinom i Vladimirom od g. I. 853. do g. I. 873 i 886.

Vladimir 21. kralj. Poslè kako je po smerti Sebe-slava Razbin sin njegov, vladavši sedam godinah, umro, sva kraljevina na Vladimira je spala. Ovaj, kako P. Kačić piše, imao je mlogo putah rat s Gerci, i razbio ih na mlogo mjestah. Vladao je polag Kačića i Du Fresna 20 godinah, indi je preminuo g. I. 873.

Karamir 22. kralj postao je po smerti oca Vladimira g. I. 873. Malo potle odveržu se od njega Horvati, on pak, imajući radi toga rat s njimi, u boju jest poginuo. — Zašto su se Horvati od njega odvergli, to pisci nepišu, Du Fresne samo spominja, da je poginuo kod Kluni ili Kliuni. —

Tverdoslav 23. kralj, neznade se kada je postao, niti koje godine je umro. P. Kačić piše, da poglavice od Horvatske k njemu dođoše, moleći ga, da jim oprostí zloću, koju bihu učinili protivu otcu njegovu, zaštobo nemogahu podnositi nepravde i oštro vladanje oca njegova. — Kralj Tverdoslav budući dobar i milostiv, oprostí jim, i u milost ih primi. Du Fresne piše, da je umro brez odvjetka. Od ovuda znade se, da u Horvatskoj bili su poglavice, ali koji? to se neznade. Zato od potrebe je sada dogodjaje popisati, takodjer iste cesare gerčke i nječke pobilježiti, da se bolje znade, kada, i pod kojim se je što dogodilo.

Slède kralji bugarski.

Kazao sam u pogl. 10., da po smerti Oruna Bugora slèdio je u kraljestvu brat njegov Mortag Bugor; ali Du Fresne imenuje još četiri kralja prije Bugora. Ova on iz gerčkih pisacah je izvadio, koji i onako mloga imena proměnili su, i mlogim kraljem više imenah pridati običavahu. Poradi toga moje čitatelje osjećam, neka se u tom ništa nesmute, ako Du Fresna budu čitali, jer on broji Dvokomusa, Ditzengusa ili Trokusa, Mortagona i Vladimira; ali da Mortagon ili Mortag bio je isti Bugor, to pisci u dogodjajih popisanih pokazali su. Nadalje Du Fresne piše, da Vladimir g. I. 828. udario je u Panoniu, jerbo niti Lu-

dovik, niti istočni car nisu mu bili suprotivni. Ali mi znademo iz dogodjajah, da je Bugor g. I. 825. poklisare k Ludoviku poslao, i znademo iz istih nječkih pisacah, da je g. I. 827. u Panoniu udario; da je pako sve Franke i njihove vojvode potuko, svèdeći Porfirogeneta. — Od Bugora piše Du Fresne (*ex Annal. franc. ad a. 868. & 869.*); da je poslè monah postao, i do g. I. 896. živio. Čudo mi je, kako su od budućih godinah pod ovimi godinama mogli pisati. Da je živio do g. I. 879., to ću iz knjigah Ivana VIII. rimskoga pape pokazati. Što su pak od njegovih sinovah popisali, ono se je s Terbelom dogodilo: pogledi dogodjaje Terbela.

Prešlav kralj 10. bugarski. Ovoga P. Kačić nespominja, ali Du Fresne od njega piše, da je s Vlastimirom (valja da s Vladimirom) Srbije principom rat imao, i od njega pobijen bio. Kako je dugo vladao, nepiše.

Mihailo kralj 11. bugarski, drugačie Vorizes ili Buric zvan. Ovoga P. Kačić takodjer nespominja: ali budući da je Du Fresne ova dva kralja iz Porfirogenete izvadio, ja sam ih u red stavio. Od Mihaila piše, da hoteći se Serbiancem osvetiti, na sine Blastimira ili Vlastimira, koji su otčinsku krajinu medju se razdělili, udario, ali od njih bio je pobijen, sin pako Prezlava ili Presiama, i 12 drugih vojvodah bilo je uhvaćeno. — Da su ovi u vrème Basilia vladali, piše Porfirogeneta (*c. 32.*).

Slède cesari carigradski.

Teofil postao je car po smerti Mihaila Balba g. I. 829., umro je g. 842.

Mihailo III. Porfirogeneta s materom Teodorom postao je car g. I. 842. Ovaj budući pijanstvu poddan, g. I. 867: bio je ubijen.

Basilio Makedon postao je cesar g. I. 867. Bio je iz perva pravovèrni, poslè se je odmetnuo; umro je g. 886.

Slède cesari nječki.

Ludovik Bogoljubni postao je cesar po smerti svoga oca Karla Velikoga g. I. 814. Imao je tri sina iz žene Hemingarde: Pipina, Lotara i Ludovika. Jerbo pako po smerti perve supruge opet se je s Juditom oženio, i s njom sina Karla imao, kojemu hoteći takodjer kraljevinu dati, pervašnjih sinovah kraljevinu je pomanjšao: radi toga perva tri sina podignuvši se protivu otcu, zatvorili su ga g. I. 833.

Poglavje XXX.

Sléde kralji Bugarah, od god. I. 932. do god. 1014.

Po smerti Simeona kralja bugarskoga, od kojega sam u pogl. 25. pisao, postao je kraljem bugarskim u redu 18.

Petar njegov sin, g. 932. Polag Du Fresna slédeći gerčki pisci spominjaju ovoga kralja: Leo Gramat. (pag. 502. & 503.) E. R. Skilitzes (pag. 625.) E. R. Zonaras (pag. 152.). Ovomu, pošto bi krunjen, Turci, Serblji i Horvati, koji su se u vreme Simeona oca njegovoga, od Luitpranda (*Lib. 1. c. 2.*) vitežkim bojem zvanoga, u miru zadržavali, taki sa svih stranah ratom préčiti stanu, a on da jih u strah natéra i pokaže im, da se jih neboji, sakupi veliku vojsku, i najprije na Gerke, kano najveće svoje neprijatelje u Macedonii udari. Ali čujućí, da cesar Roman Lakapeno s vojskom dolazi, načini sa svojimi vojvodami večé, i dokonča Gerkom mir ponuditi i ženitbom utverđiti. Kada su to najprije po monacih, kako Skilitzes i Konstantin Porf. (*cap. 12. pag. 31.*) svédoče, poslé po istih vojvodah s jedne i druge strane utverđili, otišo je Petar u Carigrad, gđe je bio od Romana Lakapena s velikim poštenjem primljen, i uzeo je za ženu Mariu, unuku cesara Kristofora. G. 932. dana 8. Oktobra bio je pir deržan, vènčanje se je svetačno obsluživalo u peganskoj Bogorodice cerkvi po patriarku Stěpanu. U ovo vreme Stěpan brat Petrov započe s nekojimi većimi bugarskimi poglavicami kovarstvo protiva bratu kralju, ali kada se je to saznalo, Ivan bi bařinan i u tavnice zatvoren, poglavice pako glave izgubiše. Poslé toga pošalje Roman Lakapen lukavo monaka nekakvog imenom Ivana k Petru kralju pod izlikom utverđenja saveza mira, ili kako neki pišu, zaměnenja sužnjevan, u istini pako, da Ivana brata Petrova iz tavnice oslobodi, i u Carigrad dovede, što monak i učini. Cesar Ivana brata Petrova u Carigradu veselo primi, habit s njega svući dade, mlogim ga blagom nadari, i s ženom iz Armenie rodom oženi.

Mihailo drugi brat Petrov (*Scylitzes pag. 627. E. R. Anon. nro. 29.*) hleptio je takodjer za bugarskom krunom, zato tverđi neki grad osvoji, i mloge Bugare na svoju stranu privuče. Ovi po smerti Mihaila u gerčke deržave navalíše, i porobivši Macedoniu, Strimonu i ostale gerčke deržave, najposlé Nikopolje zadobiše, i ondě tako dugo ostadoše, dok po mlogih bojevih sasma preobladani nisu

bili. Po smerti kraljice Irene, Petrove žene, Petar kralj g. 963. ponovi s cesarom Niceforom savez mira (*Scylitz. pag. 646. & 706.*), i predade mu za pornke sinove svoje Boriska i Romana. — G. 967. piše Nicefor cesar Petru kralju, da Turkom t. j. Magjarom, koji su se spremali gerčke krajine robit, preko Istra preiti zabrani, i da jih suzbije; ali Petar pod različnimi izgovori nije hotio to načiniti. Po čem uvređen Nicefor, Svetoslava ruskoga vladaoca po Kalociru, principa kersoneskog sinu (kojega je na dostojanstvo patriciata izvisio), s mlogimi miti i obećanji nagovoriti dade, da Bugarom rat navésti, i na njih udari. Rusi poslušaju, mēseca Augusta u Bugariu nahrupe, mloge varošé i gradove osvoje, slédeće pako godine 968. još gorje Bugare zlostave. Ove ili prošaste godine Petar kralj vérojatno u boju je poginuo, i onda David, Mojsia, Aron i Samuel, sinovi nekojega velikoga kneza bugarskoga, počéše Bugare buniti. Radi toga cesar Nicefor odpusti Boriska i Romana u Bugariu, da krunu i kraljevinu od Rusah obrane, ali obadva biše od Rusah uhvatjeni (*Scylitz. pag. 666. Zonar. pag. 167. E. R.*). Rusi, kada jim nitko više nije mogao na put stati, budući od lēpote mēstah i deržavah zauzeti, zabaciše sve pogodbe saveza s cesarom Niceforom načinjenoga, s porazumljenjem istoga Kalocira (koi njim obeća Bugariu odpustiti, ako njega pomogu za cara načiniti) odluče osvojene deržave za se zadržati. Medjutim g. 969. Nicefor bi ubijen, a Ivan Zimisko za cara izabran. Ovaj razumévši odluke Rusah, sakupi vojsku, i predpostavi joj vojvodu Bardu Sklera, kojega sestru za svoju ženu je uzeo. Rusi pako Pečence (t. j. u Vlaškoj stanujuće Bugare), ostale već preobladane Bugare i Magjare k sebi pridruže, i ovako strašnu vojsku na 380,000 skupe, preko planine Hema, sada Balkan zvane, u Traciu prejdu, sva pale i robe, i kod Drinopolja tabor načine, čekajućí Gerke, da se š njimi pobiju. Barda znadući, da mlogo manju vojsku imade, nakani neprijatelja lukavštinom preobladati, kad nemogaše silom. On jih dakle po zasědah više putah pobije; ali od cesara natrag pozvan, moradjaše u Aziju poći protiva Bardi Foci, sinu Leona Foke, a sinovcu Nicefora cesara, koi se biaše za cesara proviko. — G. 971. (*Scylitz. pag. 671. E. R. Zonar. pag. 169.*) Zimisko cesar u prolétje sam vojsku protiva Rusom povede, i prešavši Balkan, kod Preslave, stolnoga varoša Bugarske, tabor načini. U ovom varošu zadržavaše se onda Kalocir, koi čuvši, da su Gerci došli, iz varoša je poběgo, i u tabor Svetoslava ruskoga principa uteko, varoš pako Preslava predao se je Zimisku cesaru.

Borisko 19. kralj, sin Petrov, bio je u to vrēme sa ženom i dētcem u Preslavi. Zimisko ga je veoma uljudno primio, nazivajući ga kraljem; takodjer i ostale uhvatjene bugarske poglavice pusti kud je koji otiti hotio, govoreći: da on nije došao, da ih sebi podloži, nego da jih od sužanjstva oslobodi, a da samo Ruse nepriatelje ima. Predobivši ovako sva serdca, svi se k njemu pridruže. Došavši zatim do Dorostola, gdje tabor Svetislavov biaše, Ruse po mnogom hervanju preoblada, i Svetislava natēra, da je mir iskati morao. To mu cesar dopusti, s tom jedinom pogodbom, da Rusom slobodno bude kroz krajine gerčke u svoju domovinu povratiti se. Ovako cesar, koji se prije Bugarom kano priatelj kazao, protēravši s njihovom pomoćju Ruse, sada i iste Bugare pod svoj jaram stavi, ter uzamši jim njihova kralja Boriška, i namēstivši po svoj zemlji svoje častnike, u Carigrad se uputi. Došavši u Carigrad deržao je slavodobitni ulazak u onaj varoš: on idjaše jašući na bēlom konju, a pred njim tarna kola, sa 4 bēla konja zaprežena, na kojih biaše odēća kraljah bugarskih natovarena, a odzgora na kolih biaše namēštena prilika Bogorodice, koja je bila zavētnica grada carigradskoga. Došavši lukavi cesar na glavnu varošku piacu, nezastidi se Isusu i Bogoridici hvalu dati, što mu je prevara za rukom pošla, pak zatim Borišku, prevarenomu bugarskomu kralju sav kraljevski ures pred svim pukom uzme, i s njega svu odēću kraljevsku skine, i davši mu nekakvo dostojanstvo vojničkoga meštra u Carigradu, krunu kraljah bugarskih u cerkvi sv. Sofie obēsi.

Ovo su posljedice nesloge i nevēre, ovako je onaj viteški narod Getah, zatim Gepide, a najposlē Bugari zvan, pod cesarom Zimiskom g. 971. već drugi put u jaram gerčki pao (pervi put su ga Gerci podjarmili u vrēme Mauricia, budući da je bio onda od Avarah preobladan). Ali Moldaviu i Valahiu, gdje takodjer Bugari Pečenci zvani stanovahu, nije nikada nijedan cesar ili kralj preobladao, nego ovi pod svojim vojvodami ostadoše. Tko je od strane Gerkah u Bugarii vladao, Du Fresne nepiše. — Sada znademmo, da Ugri g. 968. i 969. Traciju Macedoniu i svu Gerčku robiše, ali ne sami, nego s Rusi, od kojih biše pozvani. U ovo pako vrēme bio je kralj horvatski Krešimir, a g. 970. sin njegov glašoviti Dircislav, koji od cesara Zimiska krunu i dostojanstvo kraljevsko zato samo zadobi, da Bugarom nebude na pomoć. Odkuda očito vidimo, da Ugri s ove strane Dunava nisu imali nikakvo vladanje; jerbo Nicefor cesar molio je Petra kralja, da Ugre nepusti prēko Du-

nava u njegove deržave. Da bi pak Ugri imali pod sobom Srēm, nebi jim trebalo prēko Dunava prebroditi, nego prēko Save u Bosnu, i odanle po kopnu u gerčke krajine navali. Ova morao sam zato spomenuti, da se vidi, da Magjari dolnju Slavoniu nisu nikada osvojili.

Povraćam se na Bugare. Ovi za života Zimiska cesara, dakle do g. 976., kada je Zimisko umro, ostadoše pod vladanjem gerčkim, ali poslē jaram gerčki opet odbaciše, i Boriška potajno na prestolje pozvaše. Ovaj s bratom Romanom, kojega je Josip carski posteljničnik na zapovēd cesara uskopio (kako Skilitzes pag. 694. piše), u gerčkoj odēci iz Carigrada u domovinu bēžeći, i po šumi bludēći, bi od nekogoga Bugarina, mislećega da je Gerk, ubijen, Roman pako po smerti brata zdrav se u Carigrad opet povrati. Kada dakle nije bilo više odvētka od pokolenja Petrova: Bugari gorispomenutim sinom velikoga vojvode bugarskoga, Davidu, Mojsii, Aronu i Samuelu kraljevinu izruče. David poslē malo vrēmena je preminuo; Mojsia utverdjujući varoš Sera, bi od kamena, koji je iz zidine na njega pao, ubijen; Arona pako, jerbo je bio Gerkom nagnut, skupa i s dētcem brat njegov Samuel je smaknuo, samo jedan njegov sinčić Vladislav, budući od Radomira sina Samuelova sakriven, ostao je živ.

Samuel 20. kralj, sin velikoga vojvode bugarskoga, počeo je po smerti svoje bratje oko g. 980. sam kraljevati. Ovoga Ana Komnena (pag. 194. § 371.) pod imenom Mokrus spominja, i piše, da je bio bojan i nemiran. Pobivši i pohvatavši gerčku vojsku i s njezinim vojvodom Sklerom, porobi sve gerčke deržave, i ošvoji izmedj ostalih varošah i Larisu, odkudja je kosti sv. Ahilea u svoj stolni varoš prenesti dao. Cim prije pako cesar Basilio 2. od domaćih ratovah se je oslobodio: Gergu Taronitu s vojskom u Macedoniu pošalje, i zapovēdi mu, da varoš Tesaloniku s vojskom svojom dobro objači, on pako da Samuelova naser-tanja uzbije. Došavši Gerga tamo, pošalje Azota sina svoga, da mložtvo neprijeteljah izvidi; ali nevēšti mladić pane u zasēde Bugarah. Čuvši ovo otac Gerga, odmah sa svojim četami sinu na pomoć leti, nu i on bude od Bugarah obkoljen, i junački se braneći ubijen. Kada je to Basilio cesar razumio, pošalje tamo Nicefora Vranu, koji skupivši razbijenu vojsku, Samuela, koji već u Pelopones robeći je bio došao, ondē kod potoka Spencie iznenada pobije, i svu mu vojsku raztēra. Samuel i sin njegov Roman ležahu do mraka sakriveni pod mertvačkimi tēlesi, i poslē jedva živi u Bugarii dojdju. — Ovo se je dogodilo g. 995. (Scylitzes pag. 701 — 704.

Istom Samuel kući povrati se, druga nevolja ga napade: Kosara naimre njegova kći, koja mu bijaše veoma draga, zaljubi se u Vladimira vojvodu Albanie, kojega je Samuel uhvatio, i u Bugari u tavnicu zatvoriti dao, prije nego što je u Gerčku posao. Za ovoga dakle vojvodu Vladimira, od kojega ću kasnije pripovjedati, Samuel kćer svoju udade, a ne za Azota Taronitu, kako Du Fresne piše, i ovako sam sebi suprot govori, što ćemo kasnije vidjeti. — Samuel Vladimira sa ženom u njegovu kraju odpušta, i povrati mu varoš Drač, kog mu bi malo prije oteo. Sertlji Du Fresne, kada piše, da Azota ženu svoju Kosaru nagovori, da se cesaru carigradskomu predadu, i ovako da je posle došao Drač pod vladanje Gerkah. — G. 1000. poslao je Basilio proti Samuelu opet strašnu vojsku pod vojvodami Teodorokanom patricom i Niceforom Ksifom protospatariom, koji osvojivši velu i malu Preslavu i Pliskovu, povratise se kući kao obladaoci. G. 1001. Basilio sam kroz Tesalsko polje vojsku u Bugariju je vodio, i osvojivši Berheu, Serbiu i Vodenu, u Tesaloniku se povratio. (Skilitzes pag. 705. na g. 1002.) Zatim predoživši grad Vidin nakon osmomesečnoga opsjeđenja, kada je do Skopia varoša došao, Samuela preko Aksie potoka neprovidno najvećega se, obkoli i u bjez natjera, te Skopiu varoš osvoji. Ovdje Du Fresne opet bludi, i sam sebi suprot govori: jerbo u događajih Petra kralja je pisao, da Boriško sin Petrov, bježeći s bratom svojim Romanom iz Carigrada u gerčkoj odciji, bi u sumi od Bugarina nekoga, mislećega da je Gerki, ubijen, Roman pako da se je natrag u Carigrad povratio. Sada pak isti Du Fresne piše: da je Skopje varoš Roman, sin Petra kralja bugarskoga, s bratom Boriškom cesaru predao. — Du Fresne, Lucio i drugi pisci znadu našega Dioklea provlačiti, a nesmotre na sebi, kako krupno oni sami zabludiše, te neistinite i suprotivne događaje svjetu popisane ostaviše. Ovako Du Fresne u događajih Petra je pisao: da Bugari, budući da od Boriška i Romana uskopljenoga nikakva odvetka nije bilo, petorici bratje, sinovom velikoga kneza bugarskoga, kraljestvo izručise, izmedju kojih Samuel kasnije sam je kraljevao; a sada pod Samuelom spominja žive Petrove sine Boriška i Romana, ili valja da su uzkersnuli! Ako pak morebiti samo Romana razumjeva, jerbo piše, da ga je Basilio cesar patricom i poglavicom varoša Abide načinio: zašto nije pisao, da je Roman u Bugariju živ došao? nego samo da se je u varoš povratio, ali jeli u Carigrad ili u Bugariju, ništa ne piše. Da su mi gerčki pisci pri rukah, mnogi bi događaji

bolje na svjetlo došli; ali hvala Du Fresnu za to, da je ove događaje u latinskom jeziku popisane ostavio. Sto je gdje gdje događaje nepravu privođevao, može mu se oprostiti, jer gerčki pisci morebiti takodjer pomješano ova popisase. Sto se pako ja s Du Fresnom na mnogih mestih neslažem, neka mi nitko nezamjeri; ja želim samo istinu na svjetlo dati, i napervo znam, da će i meni moji čitatelji mnoge događaje oproverci. Basilio cesar obsio je posle varoš Pernic, ali nemojavši ga predobiti, povrati se opet u Carigrad. Nijedne zatim godine propustio nije, da nebi s Bugari rata imao. Izmedju ovih najglasovitiji bio je boj, kojega je g. 1014. s Bugari zametnuo. Čuvši Samuel, da se silna gerčka vojska približa, dade sve klance dervjem i kamenjem zaterpati, i on sam svagde je s vojskom zasio. Vidjeći Nicefor Ksifa, poglavica Filipopolja, da Basilio mesta ova prederti nemože, prelazi sa stranom vojske goru Balabista, i dojde na ovaj način dana 29. Julia Bugarom za ledja, pa od traga s najvećom halabukom na njih udari. Bugari, nenadnim nasernutjem uplašeni, u bjez se puste, Basilio pak, provalivši nasipe od vojakah ostavljene, bježeće progoni. Mlogi onda Bugari biše ubijeni, a još više pohvatani. Isti kralj Samuel jedva je uteko pomoćju sina svoga Radoslava, koji nahrupivše Gerke junački je odbio, oca svoga na konja postavio, i u varoš Prilapu sretno doveo. Gerki pišu, da je 15.000 Bugarah bilo pohvatano, kojim svim (gle lepa primjera čovečnosti od to bože izobraženoga Gerka) Basilio cesar dao je oči izbosti, i svakoj stotini dao je jednog čoravog za vodju, i ovako ih je Samuelu kralju poslao. Strašna kervoločnost! Samuel ugledavši ih, odmah se je od žalosti onesvestio, i potle dva dana g. 1014. dana 15. Septembra preminuo. Ovako Du Fresne iz gerčkih pisacah (Scyllitz pag. 707. Zonar pag. 108. Tetzschil. 10. v. 187. 220.) Samuel imao je dva sina: Radoslava i Trojana; i četiri kćeri: Katarinu, za cesara Isacia Komnena, Kosaru, za Vladimira vojvodu od Albanie udade, ostale pako dvje biše po predoblenju Bugarie u Carigrad odvedene. Dakle niti jedna nije bila za Azota Aronitu udata, kako Du Fresne veli, na mesto Azota imao je pisati Vladimira.

šim kraljevskim pečatom providjenim listom na znanje potomkom. I da ovi čin još veću jakost poluču, biahu i slēdeći svēdoei pozvani: Čak bodrogski župan, Alader majstor, Martin ban, Bakia župan zagrebački, Andria majstor. I slēdeći ove zemlje domorodci (*indigenae*): Guncelin arcibiskup splitski, Martin biskup karbavski, Miko biskup kninski, Herebert opat od Toplice, Bonceslav župan goricki, i drugi, kojih imenovanje bi dosadu uzrokovalo. Data pako bi ova privilegia po rukah Matie prepušta zagrebačkoga, za onda kancelara kraljevskoga dvora, g. uputjenja Gosp. 1224. dana 24. Decembra.“

Iza kako je Bela u Ugarsku odišao, postao je vojvoda od Horvatske i Dalmacie brat njegov Koloman, prolčrati kralj galički i lodomirski (g. 1228). Ovo svēdoči Toma arcidiakon, u poglavju 31. ovako pišući: „Koloman sin Andrie, vojvoda slavonski, došao je s velikom pratnjom knezovah do mora, i bi od Splitčanah vrlo dostojno dočekan.“ On se je pisao (n. p. u svojoj donaciji zemljišta Kouska) „Koloman Božjom milostju kralj Rusinah (*Ruthenorum*) i vojvoda od čele Slavonie.“ Pod Rusini razumēva Galiciu i Lodomeriu.

Slēde bani horvatsko-ilirski od Kolomana kralja.

1) Martin Lapsanović, kano što to svēdoči privilegia g. 1105. od Kolomana kralja njemu podēljena. — 2) Aleksio, koi pokloni Toplice cerkvi zagrebačkoj, po svēdočanstvu privilegie Andrie II. na g. 1214. — 3) Beluš, ujak Gejzic II., g. 1143. Iza kako je pak ovaj god. 1156. palatin postao, naimenovan bi za bana 4) Arpa, kano što to gori popisane privilegie Gejzine pokazuju. — 5) Ompudin ban spominja se na g. 1160. — 6) Šuban dolazi napervo u privilegii na g. 1163. — Poslē g. 1168., iza kako su Gerči Dalmaciju osvojili, vladahu ondē gerčki poglavice, imenito 7) Nicefor Kalufa, bio je od Manuela gerčkoga cara za vojvodu od Slavonie naimenovan, i g. 1171. od Ugarah uhvaćen. 8) Konstantin Sebasto, postao je vojvoda spomenute godine. — 9) Rogerio g. 1174. — Poslē g. 1180. dobili su Ugri opet Iliriu, i onda vladahu ondē slēdeći bani: 10) Dionisio, kojega Bela III. u svom pismu od g. 1181. spominja. — 11) Kalan biskup pečuski biaše ravnitelj od Ilirie do g. 1193.; onda je postao ban — 12) Mirko Bele III. sin. 13) Andria, brat pervašnjegā, postao je vojvoda ilirski g. 1193., njemu biahu podložni bani: Nikola, za ovim Andria i Dominik. — 14) Martin

g. 1207. — 15) Banko ili Benk g. 1208. — 16) Okuc g. 1209. — 17) Bertold g. 1210. — 18) Bela IV., kasnie kralj ugarski, pod njim pako vladahu bani: Julia g. 1219., Okuc 1221., Martin 1224., Aladar 1225. i Iren g. 1227. — 19) Koloman, bivši kralj od Galicie, izmēnio je brata svoga u vojvodstvu ilirskom, njemu biahu podložni bani: Salamon g. 2228., Julia g. 1230., Benedikt 1235., Opoj 1236. i Stēpan 1240. — Ovako piše Du Fresne u pogl. 5. od banah horvatskih i dalmatinskih.

Poglavje X.

Kralji serbski, bani bosanski i kralji bugarski od god 1204 — 1250.

Stēpan II. Nemanjić, sin Stēpana I., 56. kralj serbski, biaše nakon smerti svoga oca, oko g. 1228. na blag dan uzkersa, po patriarki pristinskom okrunjen, kojom prigodom naredi, da u naprēd svi serbski kralji kod krunjenja ime Stēpana zadobiju. Od njega pišu, da je bio bogoljubna života. Imade rate s Bugari, Gerči i Ugri: nu srēčno preoblada sve svoje nepriatelje, osvoji mnoge gerčke pokrajine; Ugrom pak ote Srēm, gdje je za onda vladala udovica nēka iz kolēna kraljevskoga, imenom Urica. Ova, hotēći deržavu svoju natrag dobiti, otidje s vojskom proti Stēpanu, nu pobivši se s njim, bi od njegovih vojnikah uhvatjena i vojska njezina izsēčena; napokon na molbu Dubrovčanah podēli njoj Stēpan opet slobodu. (Du Fresne iz Lukaria *Lib. I.*) Isti pisac veli, da je vladao 22 godine, dakle preminu oko g. 1250.

U ovo vrēme vladāše u Bosni ban Sibislav, kojemu Gregor 9. pisa pismo g. 1236, u kom mu zahvaljuje na tom, da je vērū katoličansku proti Patarenom branio.

Kralji bugarski.

Vorila, 28. kralj bugarski, stupi na prestolje po smerti svoga ujaka Ivanka oko g. 1207., i da kraljevsku krunu, koju je nepravedno pograbio, tim sigurnie zaderži, uzeo je za zenu svoju tetku a sestru Ivanka. Imade rat s Franki, koji onda u Carigradu gospodovahu, i bi od njih g. 1228. preobladan, i od Ivana Asana s prestolja sbacen.

Ivan Asan, 29. kralj bugarski, primoran bi u Rusiu uteći, iza kako je Vorila krunu pograbio. Zadobivši ondě pomoćnu vojsku, udari na Vorilu, sbaci ga s prestolja, i dade mu oči izbosti (vidi str. 42.). Perva njegova supruga Maria bijaše kći Andrie kralja ugarskoga; po smerti ove pak oženi se s kćerju Teodora Angela, istočnoga cara. (Ovako Du Fresne *Hist. Franc. Byzant. Lib. III. nr. 12. 16.*) G. 1244. načinio je savez mira s cesarom Vatatzem, i udao je svoju kćer za njegovoga sina; slēdeće pako godine obšio je u dražtvu s istim cesarom Carigrad, gdje je onda vladao Ivan Brienski, kano franački kralj. Dva puta su se pobili, u drugom boju biše Gerci i Bugari preobladani. — Asan preminu g. 1241., ostavivši sina Kolomana, svoga naslēdnika, i dvě kćeri: Jelinu, udatu za Todoru Lasciari, poslē franačkoga cara u Carigradu, i Tamaru. Ovu je dēcu rodio sa suprugom Mariom; Irena pako rodila mu je također sina Mihaila, i dvě kćeri Todoru i Mariu.

Poglavje XI.

Događjaji Horvatah pod kraljem Belom IV. od godine 1230 — 1275.

11) Bela IV., sin Andrie II., dao se je po smerti svoga oca g. 1270. u Stolnom Biogradu na novo kruniti: ovom prigodom brat njegov Koloman nosio je pred njim mač, a rusinski vojvoda Daniel vodio je konja, na kom je kralj jašio. Ovako pripovēda pisac Rogerio, koji je bio nazočan. — Slēdeće g. 1236. poslao je Frideriko cesar poklisare k Beli, ištūći neplatjeni od 30 godinah harač nēmačkomu caru, ali Bela zahtēvanje njihovo, kano nepravedno i netemeljito, uzkrati. S ovimi poklisari utekla je trudna udovica Andrie Beatrica, bojeći se bez svakoga razloga od Bele, u mužkoj opravi u Nēmačku, i porodila kod svoga strica Azona u Talianskoj sina Stēpana. Kada je ovaj odrasto, otišla je majka u Gemule, u manastir sv. Ivana, gdje je sveto život svoj doversila. Stēpan pako tersio se je izperva stricu svomu vojvodstvo pograbiti, nu budući od njega preobladan, pobēgo je u Aragoniu k svojoj polsestri Jolanti. Kasnie su ga Ravenčani za svoga poglavara izabrali, nu na skorom opet protērali. Odanle je uteko Stēpan u Mletke, gdje se je oženio s Tomasinom, kćerju zmožnoga

velikaša Morosini, i rodio je s njom sina Andriu, poslē stražnjega kralja ugarskoga iz Arpadova kolēna.

Buduć da je Bela mnogim ugarskim velikašom gošpoštine, koje su ovi nepravedno pograbili, natrag uzeo, načiniše mnogi od njih okletvu, i pozvaše Friderika austrianskoga vojvodu na ugarsko prestolje. Ov misleći, da mu ovi volju celoga naroda jave, otidje s 30,000 vojske na ugarsku granicu, za da se ondě s četami buntovnikah sdruzi; ali došavši na opredēljeno mēsto, nijednoga ugarskoga plemića nije ondě našao: jerbo Bela medjutim kovarstvo odkri, i kolovodje pohvata. Vidēći dakle Frideriko, da se je u svojoj nadi prevario, počē iz ljutosti bližnju okolicu od Ugarske robiti; nu prie nego što je ovaj mislio, doleti Bela sa svojimi četami. Friderikovi vojnici nenadanim Berlinim dolazkom uplašeni, ostaviše svoga vodju, i pobēgoše kud koi, a Bela, porobivši Austriu, pōdje k Beču, i primora Friderika za veliko blago mir kupiti.

God. 1237. spremao se je Bela poslē dugoga nagovaranja od strane pape Gargura, na rat proti svomu šurjaku Asanu kralju bugarskomu, buduć da se je ovaj od rimske cerkve odcēpio, Patarene pod svoju zaštitu uzeo, s gerčkim cesarom Vatacom pogodbu sklopio, i proti latinskim cesarom u Carigradu stanujućim rat podigo; ali Bela se je tak dugo zatezao s nasernutjem, dok je čuo, da se je Asan pomirio. Ovako je izbēgo blizku pogibelj rata, ali na skorom pade u pogibelnii, za njega i njegovu kraljevinu veoma nesrećni rat.

U ovo vrēmē vladao je u Asii junački nu kervoločni Džingis-Han, gospodar Mongolah i Tatarah, koji u kratko vrēmē celu skoro Asiu osvoji. Po njegovoj smerti razdēle neizmērno carstvo njegovi sinovi i unuk medju sobom, nu tako, da je Oktai verhovnu vlast nad svimi zaderžao. Ovaj, hoteći primēr svoga oca slēditi, sakupi svoju gemilu vojsku od jedan i pol miliona, i odlūči Europu svomu vladanju podložiti. Za tu sverhu pošalje veću stranu svojih četah, pod vojvodstvom netjakah *Batu*, *Manku*, *Baidar* i sina *Kajuk*, pram zapadu. Ovi osvojivši mnoge asiatske krajine, navališe na Ruse, kojih vojvode baš u najvećoj neslogi živiahu, i akoprem su proti Tatarom do poslēdnje kaplje vojevali, ništarmanje budući osamljeni i zato slabi, nisu mogli odolēti sili Tatarah, koji celu Rusiu ovako podložise, i odanle stenjahu Rusi punih 200 godinah pod jarmom tatarskim. Taki plod nosi nesloga!

Iz Rusie otidju Tatari u krajinu Polovacah (Uzah ili Kumanah), koja se je od današnje Sedmogradske tia do

svojimi sinovi po smerti svoje bratje svu Albaniju i Bosnu, i sazidao je (polag Du Fresna) na kotorskom bregu grad, Trajekt zvani, u kom je stanovao. Ali malo posle bio je Leglet i sa sinovi svojimi po pokaranju Božjem od kuge umoren. U sled toga postao je vojvoda u Albanii Silvester, sin Boleslavov i unuk Prelimirov; u Bosni pako Vukmir, zakoniti Stjepanov sin. Dakle, da se znade pokoljenje ovih principah, popisati ću najprije vojvode od Albanie do god. 1000., koje su Kačić i Du Fresne nepravo medju kralje brojili.

Leglet, kako sam malo više kazao.

Silvestar, sin Boleslava, koji s materom Sivom u Dubrovnik, odkuda je ova bila rodom, bēše uteko, i bi od Dubrovčanah protivu Svetoslavu (kojega Lukari Bogoslava piše) koji bijaše možebit princip od Srbije i brat Deržislava kralja, obranjen, od Albancev pako za vojvodu izabran. Du Fresne iz Lukara (*Lib. 1. p. 7.*) piše, da je bio pravedan i bogoljuban, i da su od njega Dubrovčani otoke: Koločep, Lopud i Šipan (*Calomotta, di Mezzo e Giupana*) blizu Dubrovnika dobili.

Tugomir, sin Silvestrov, dao je sazidati grad Pogoricu, i sdruživši se s Neretvani, porobio je krajinu Helmsku t. j. humsku, koja se je posle nazvala Hercegovina sv. Sabe.

Falimir, ili kako Lukari (*Lib. 1. pag. 9.*) kod Du Fresna piše, Kralimir, sin Tugomira, dao je načiniti most na Neretvi kod Konjica, i sazidati nekoliko gradovah. Sestru svoju udao je za bana vienackoga, Vienac pako je u Bosni kod potoka Verbasa. Umro je u Eleku, i ostavio je tri sina: Petrislava, Dragimira i Miroslava; Zentu ostavio je Petrislavu, Tribinj i Livno Dragimiru, Podgorje Miroslavu. Posle malo vremena zaželi Miroslav videti brata svoga Petrislava, odputi se dakle k njemu po jezeru skadarskom na jednoj maloj ladjici, ali baš u to doba postade vihar i nepogoda, u kojoj se Miroslav utopi sa svimi, što su ga pratili. Petrislav zatim zadobio je i Miroslavovu državu, i ovako vladahu u Albanii Petrislav i Dragimir. Po smerti Petrislavove sledio je sin njegov

Vladimir, lepptom i svimi krepostmi od Boga nadaren. Samuel bugarski kralj podigo je silnu vojsku i udario na krajinu Vladimirove, nu zašto, neznade se, može bit zato, što se nije hotio s Bugari protivu Gerkom sdružiti. Vladimir nemogući sili bugarskoj suprotstati, pobēže s malenom svojom vojskom u jednu goru, gdje vojska njegova bi od ljutih zmijah napastovana, ali po volji Božjoj

zmije nemogahu posle nikoga ujēsti. Vidēci Samuel, da na gori Vladimiru nauditi nemože, počē ga lepim nagovarati, vėru i Boga jamca zoveći, da mu neće nauditi, nego da će se s njim pomiriti. Vladimir budući pun dobrote, i neznajući što je nevěra i prevara, suicide s gore, nu Samuel dade ga svezana u Bugariu odvezti, i u tavnicu zatvoriti (pogledi događaje Samuela kralja u pogl. 30.). Ova su se dogodila (kako piše Du Fresne iz Skilica i Ane Komnene) g. 1005., kada je bio Samuel malo posle kod potoka Spencie od Gerkah pobijen. — Samuel imade kćer verlo dobru i bogoljubnu imenom Kosaru, koja siromašnim dobro činjaše, sužnjeve pohadjaše, i podēljujući njim milostinje, te perući sama njihovu opravu, sjajno pokazivaše ljubav iskrenoga. Dogodi se dakle jednoč, da Kosara, dēleći sužnjem darove, ugleda u tavnici Vladimira veoma lēpa i poznana, pa zaljubivši se u njega, odluči u serdca njega za svoga zaručnika od otca moliti. Kada se je dakle otac njezin iz Gerčke povratio, ide pred njega, i moli ga klećēć, da joj dade Vladimira za zaručnika. Samuel, premda bijaše ljuta i tverda serdca, ali buduć da Kosaru veoma ljubljaše, izpuni njezinu moljbu, dade Vladimira iz tavnice izvesti, i s Kosarom ga vēnčati, povrati mu sve njegove krajinne, i pokloni mu za vėno Drač (Dyrhač), koji varoš Samuel Gerkom je bio oteo. — Po smerti Samuela postao je kraljem bugarskim

Radomir sin Samuelov, koji je Vladislava sina Aro-nova, svoga stričevića od smerti izbavio (pogledi pogl. 31.). Radimir kralj započe na novo rat s Basiliom cesarom, pobije mnogo putah vojsku gerčku, porobi i popali sve krajinne do Carigrađa. Basilio nemogavši mu ništa silom nauditi, okrene se na lukavost: pošalje naimre mudre poklisare k Vladislavu rodjaku Radomira kralja, da ga nagovore, da Radomira smakne, i da mu potajno kraljestvo od Bugarie obećaju. Prignuo se je na to Vladislav, i kada ga je Radomir jedanput sa sobom na lov uzeo, pošēče ovaj nevěrni i prokleti rodjak Radomira, svoga izbavitelja i odhranitelja, za dobiti njegovu kraljevinu. Ali bojeći se od svaka njegova Vladimira, namisli i njega prevarom ubiti. Pošalje dakle poklisare k njemu moleći, da se dostoji dojt na medju Bugarie, za dogovoriti se s njim radi mira. Ali Vladimir znajući nevěrno serdce Vladislava, odgovori poklisarom, da se on boji nevěre Vladislava, koji je kralja svoga a šuru njegovu pogubio, i da dojt neće. Vidēci Vladislav, da ga na taj način prevariti nemože, sazva dva vladike, kaže jim svoju odluku, i

pređa jim križ u ruke govoreći: „Otidite k Vladimiru, pokazite mu križ ovaj, i kažite, da sam se na njem zakleo, da ga neću prevariti.“ Vladike učiniše, kako kralj zapovjedi, odputiše se k Vladimiru, prikazaše mu križ, i sobčiše mu zakletvu, koju Vladislav na njem bješe učinio. Vladimir misleći, da vladike lagat neznadu, i da Vladislav u Boga vjeruje, uputi se s njimi u Bugariu, i dojde u Preslavu, gdje bi u cerkvu odveden, i od vojakah na to odredjenih ubijen. Mervto tjeło dade Kosara njegova žena u Krean odneti, gdje bijaše prestolje Vladimirovo, i u cerkvi blažene Gospoje ukopati, sama pak otide u manastir, i ondje sveto život svoj doversi. Zatim poče prokleti ubojica Vladislav mješta i gradove u krajini Vladimirovoj osvajati; ali baveći se pod Dračom ugleda večerom Vladimira s mačem u ruki, i prestrašivši se, vojnike poče na pomoć zvati, nu ovi doletivši najdoše ga već mertva, što se je dogodilo g. 1017. Drač bijaše dakle u ono vrme pod vlastju Horvatah. (Ovako Du Fresne iz Skilica pag. 170. E. R.) Što pako Du Fresne nadalje iz Skilica (pag. 712. E. R.) piše, da je Drač bio Gerkom podložan, to je bilo po smerti Vladimira i strica njegovog Dragimira, kada su Gerći Bosnu, Srēm, Serbiu i svu Albaniju osvojili.

Dragimir, stric Vladimirov, čujući nesrjetnu smert svoga sinovca i njegovog ubojice kralja Vladislava, naumi krajine svoje otačbine pod svoju vlast spraviti. Sakupi dakle vojsku što veću more, i udari na Kotorane, koji ga nisu hotjeli za svoga vojvodu spoznati. Došavši u Boku kotorsku, dočekan bi od Kotoranah s velikim poštenjem i veseljem, ter na čast pozvan, ali u najvećem veselju nahrupiše nevjernici na njega, hoteći ga ubiti, nu Dragomir u cerkvu sv. Gabriela uteče. Ali niti u cerkvi spasiti se nemože, jerbo Kotorani, skočivši na krov cerkve, kupu skidoše, i u cerkvi ga ubiše. Ali niti sada pokoljenje Prelimirovo nije poginulo: jerbo Dragimirova žena, kći Ljutomira velikoga kneza od Rascie, začuvši smert nesrjetnoga svoga supruga, pobježe u Rasciu, nu razumjevši, da je otac njezin preminuo, okrene se pram Bosni, i na putu u drinskom hotaru, na mjestu Brusno zvanom, budući noseća, porodi sina i nada mu ime Dobroslav. Ovako se je pokoljenje Prelimirovo već drugi put (pervi put u Silvestru sinu Boleslava vojvode) po milosti Božjoj uzdržalo. Od ovuda znademo, da svi ovi vojvode od Albanie nisu bili kralji horvatski, što i Skilices polag Du Fresna svjedoči, nazivajući Vladimira samo vojvodom jedne strane od Albanie; ali da su bili nasljednici Krešimira I. kralji, to svj-

doći Krešimir Petar, na koja ću posle dojt. Istina je, da su Du Fresne i Kačić imena verlo pomješali, popisavši napose kralje horvatske i serbske, kano da su iz dvojega pokoljenja bili; ali mi znademo, da se svi ovi iz kraljevskoga Terpimirova pokoljenja izvode. Premda pako kraljevina horvatska po smerti Tešimirovoj medju njegova dva sina Prelimira i Krešimira razdjeljena bješe, ništarmanje jedan samo kralj iz jednog ili drugog pokolenja celom kraljevinom upravljaje.

Imena kraljah i vojvadah od g. 1000., kano i mnoge događaje nekogi su pisci verlo pomješali, pišući, da su Gerći od g. 1047. nad svom Dalmaciom, Serbiom i Bosnom vladali; ali da niti ovo, niti to, što mletački pisci od Petra Urseola pišu, stojati nemože, iz istih pisacah ću pokazati. Za sada je dosta, da znademo, da g. 1017. vojvode Vladimir i Dragimir deržahu Drač i sve albanske krajine; nad Serviom pako, Bosnom, Horvatskom i Dalmaciom vladahu Deržislav, Svetoslav, Krešimir i Gojislav. Ovi biše s Bugari protiva Gerkom sdruženi, Vladimir nehoteći se može bit sa Samuelom sdružiti, bi od njega uhvaćen i u Bugariu odveden. — Deržislav živio je do god. 1015., po njegovoj pako smerti bratja njegova: Svetoslav, Krešimir i Gojislav nad svom kraljevinom vladahu.

Poglavje XXXV.

Od događajah Ilirah pod kraljevi Deržislavom Svetoslavom, Stjepanom, Krešimirom Petrom, Slavićem i Zvonimirom, od g. 1000. do g. 1089.

Kazao sam u pervašnjem poglavju, da je bio po smerti Krešimira starijega Deržislav kralj Horvatah: od ovoga dakle počima se red kraljevah horvatskih stoljta XI. Što se tiče bratje Deržislava napervo staviti ću sve, što pisci od njih spominjaju, odkuda svaki uvjriti se može, da bratja ova biše vojvode u krajinah Bosni, Serbiu i Albanii, u kraljevini pako jedan samo kralj je vladao.

Deržislav, sin Krešimira I. starijega, bio je 37. kralj horvatski. Nezna se pravo koje godine je na prestolje stupio; ali da je g. 1000. već živio, to svjedoči očitom diplomom podignutja cerkve sv. Mihaila kod igrališta varoša Solina, koja ovako glasi: „U ime Isukersta Amen, Amen. Godine istoga gospodina našega Isukersta 1000., Ind. 13,

Staniša, tretji Konstantin, i četvrti Jure, kojeg je Amurat car Skenderbegom imenovao. Kćeri bile su: perva Jalca t. j. Jalina, koja je bila mati Gojka i Jure Streše; druga Angelia, Vladena Mladena žena; tretja Vljaka, Ivana Mušaka žena; četveta Mara, koja kako piše Barlet, Stěpana Carnoevića bila je žena; peta Mamica, koju je Skenderbeg brat za Musu Topiu udao, koji je u boju protiva Turkom poginuo. Jure Kastriotić, Skenderbeg, kada je doraso, dojde iz Turske u Kroju, i sva Albania i Epir njemu se predade; pisao se je kraljem od Albanie i Epira. Mloge kervave bojeve s Turci je imao, ali vazda srěčno, koje Otac Kačić izpisuje. Umro je g. I. 1463. kako Fatti talianski pisac piše. Barlet pako piše, da je g. 1467. dana 17. Sěčnja umro u 63-oj starosti svoje, i kraljestva 24-oj. Tělo je njegovo u cerkvi s. Nikole u Lissi sahranjeno. Imao je ženu Danicu ili Doniku, kćer Arianite Komnena principa od Zemlje Nove, s kojom je dvoje dētece imao; Ivana sina i kćer Vojsavu udatu za Stěpana vojvodu Carnoevića od Cerne gore.

Ivan Kastriotić, sin Skenderbegov posle smerti oca nije dugo u Albanii vladao; Turci za malo vrēme svu Albanii i Epir osvojiše. On pak s ženom Irenom, kćerom Lazara Brankovića despota od Srbije, uteko je k Ferdinandu od Napulje kralju, od kojega vojvodstvo s. Petra u Galatini je zadobio. Pokolenje njegovo Du Fresne mlogo izpisuje, koje ja na našu dogodovštinu nepadajuće izpuštam. Evo dragi štićo! stavio sam ti sve krajine od Hervatske Cerkvene pred oči, i krajinah poglavice i vitezove stražnje, kako po neslogi slavu, domovinu, sami sebe, i sav svoj slavni narod izgubiše.

Poglavje XXIX.

Od dogadjajah u Bugarii, i posljednih kraljevah Bugarskih, od god. I. 1323. do 1374.

Jure Terter kralj 40-i Bugarski, sin Svetislava, postao je posle smerti oca g. I. 1323. Ov podiže rat protiva Gerkom i osvoji Filipopolje varoš, i sva mēsta do Drinopolja

i umre iste godine. Zato Antoni's mladji car s vojskom u Bugariu udari, i sva mēsta i Filipopolje natrag osvoji.

Boeslav kralj 41-i Bugarski, stric Jure Tertera, i brat Svetislava, koji kod Andronika cara u vojski je bio, čuvši za smert svoga sinovca s vojskom u Bugariu dojde, gdje mu se od Bugarie mloga mēsta priklope, jer se je s privoljenjem Andronika cara pisao despota od Bugarie. Ovako Du Fresne iz Kantakuzena (*l. 1. c. 3. 35. 36.*).

Mihailo Strašimir kralj 42-i Bugarski, postao je kralj iz vojvode Vidinskoga g. I. 1323. na sverhi, ili na početku 1324. Bugari nemogući terpiti, da je Boeslav caru Androniku podložan, i da mloga mēsta u Bugarii pušta Gerkom posėdovati, izaberu Mihaila Strašimira vojvodu od Vidina za kralja. Ovaj podigne odmah vojsku, i na Boeslavove Gerke udari, Boeslava i gerčku vojsku pobije, i sva mēsta od Bugarie natrag dobije, jerbo su svi Bugari Boeslava ostavili, i Mihailu se priklopili. Boeslav otide u Carigrad Androniku caru. Gerci Mihaila spoznadoše za kralja, a Andronik car dade mu sestru svoju, Svetislava udovu za ženu. Ovako mir medju Bugari i Gerci je načinjen g. I. 1324. Da pako ovu ženitbu Mihailo doverši, prvu ženu Nedu, Uroša od Srbije kralja kćer, s kojom je već dēteu, medju ostalom Sišmana i Ivana bio zadobio, odpravi. Odovuda Stěpan Uroš kralj od Srbije, brat Nedin, rat je podigao. Kad su pako nēko vrēme Gerci medju sobom domaći boj imali, Mihailo kralj od Bugarie Androniku starijemu vojsku u pomoć pošalje; po čemu ništa drugo nije hotio, nego da carigradsko carstvo pograbi, koje kako je on mislio, poradi žene na njega spada. Nu posle savez učini s Andronikom mladjim u saboru kod Sozopoljai Ankiala. Od ovih dogadjajah piše Kantakuzen (*l. 1. od c. 3. do c. 58. i l. 2. i l. 3.*) kod Du Fresna. Posle ovih dogadjajah kad je Mihailo začuo, da Stěpan od Srbije kralj vojsku kupi protiva Bugarom, Androniku caru dade na znanje. On pako da Stěpana kralja preteče, 15,000 vojske skupi, i pram Hemu berdu udari u Serbiu. Andronik opet car po drugom putu išao je s vojskom u Serbiu. Stěpan kralj od Srbije videći, da mu je pogibelno s prejakimi dvama nepriatelji pobiti se, odredi na Bugare najprije udariti. Dakle našavši Mihaila kralja Bugarskoga, na njega iznenada silovito udari, vojsku njegovu pobije, i isti kralj Mihailo u onom boju bude smertno ranjen, i tretji dan umre. Dogodio se je ovaj boj godine one, kada je bilo pomerčanje sunca dana 11. Serpnja kako piše Du Fresne iz Kantakuzena (*l. 2. c. 21.*), to je mogla biti godina 1328. ili 1329.

Gerci čujući da su Bugari pobijeni, natrag se vrate. Posle ovoga boja Bugari bojeći se Stjepana od Srbije kralja, poklisare pošalju, i Nedu, prvu Mihailovu ženu s detcom natrag pozovu, i njoj vladanje kraljestva predadu, ali posle Stjepana kopilana smerti, koja se je dogodila g. I. 1333. dva velikaša od Bugarie Raksina i Filip Nedu su iz Bugarie protĕrali. Koja se je odnela u Serbiu Stĕpanu Dušanu, posle caru od Srbije i Romanie.

Aleksander kralj 43-i, Mihaila kralja sin od Bugarah je odabran. Kraljevsko dostojanstvo s voljom Stĕpana Dušana je zadobio, piše Laonik (*l. 1. p. 25.*) kod Du Fresna, što isto Petar Lukari (*l. 2. p. 52.*) potvrđuje: koi piše da je Aleksander kralj od Bugarie Stĕpanu Dušanu kralju od Srbije svoju podložnost obećao, i na spoznanje toga gospodstva da je obećao svaku godinu 12. lovačkih pasah i 12. sokolovah izučenih na lov, plaćati, i po verhu toga 12,000 konjanikah o svom trošku, koliko puta bi trebovao, u pomoć davati. Kako je kralj postao, boj protiv Androniku mladjemu je podigao, i boj bi doveršen, kad je Mihailu Asanu, sinu Aleksandra kralja, Andronik car Mariu kćer svoju za ženu dao. Posle imao je nemir sa stricem svojim Belaurom, koi je nekoje gradove za sebe okrenuo. Poradi sinovah Nede kraljice iz Mihaila kralja strica svoga imao je mloge nemire. Ivan s materom Nedom otišao je bio u Serbiu, Sišman pako utekao je bio u Tatariu, (moramo znati u Tatariu-malu, koja je bila gdje se Don u More Meotidsko, i ovo u Cerno izlĕva). Posle smerti Andronika mladjega, koja se je dogodila g. I. 1341., Sišman iz Tatarie došao je u Carigrad. Ovo čujući Aleksander kralj, od Ivana cara Carigradskoga tražio je Sišmana, ali ga Ivan povratiti nije kotio, sbog čega su skoro na boj došli. Sišman videći da on u Carigradu nije slobodan, otišao je Ludoviku Tarentinu Napuljskom kralju. Ovako se je Aleksander umirio. Posle toga kad su bojevi medju Ivanom carem i Kantakuzenom njegovim tutorom bili, Ivanu je bio nagnut, i od njega je 9. varošah za ukazanu pomoć dobio. Aleksander kralj umro je g. I. 1350., a kako Orbin piše 1353. Pervu ženu imao je, koje ime pisci nespominju, i s njom dobio je sina Mihaila Strašimira; posle se je zaljubio u stanovitu židovkinju, i zato prvu ženu zatvori u grad jedan, židovkinju pokersti, i onda ju uzme za ženu. Orbin (*p. 472.*) kod Du Fresna. S ovom drugom ženom imao je tri sina, Sišmana, Asana i Asejnu. Ova druga žena otrovala je Mihaila, kog je otac za kralja već bio dao kruniti. Zato Aleksander,

da to isto i drugomu sinu Strašimiru ne dogodi se, s materom ga je u Vidin poslao i postavio za poglavicu od Vidina. Du Fresne piše: da Strašimir videći, da će iz maćuhe dĕtca kraljestvo zadobiti, svoje krajine je od Bugarie odružio, i da se je za kralja od Bugarie pisao. Ludovik pako kralj ugarski poradi nekakove pravde s jakom vojskom došavši u krajine Strašimirove, sve osvoji, Strašimira uhvati, sobom odvede, i zatvori ga u Slavonii u grad Gomnić, što se sada mĕsto nekoliko kućah zove Skomnić u Stražemanskoj župi ne daleko od Požege. Ovaj grad bio je biskupa zagrebačkoga. Posle 12. godinah, da ga je opet otpustio, i da je pod kralja Ludovika od Ugarske obrambom vladao. Ovako iz Turoca i Bonfinia. Ja bi pako mislio, da je to bilo u vreme boja, kojeg je imao Strašimir sa Sišmanom bratom iz židovkinje rođenim, i jerbo se nije mogao zadosta braniti, zato pozvao je Ludovika kralja od Ugarske u pomoć, i pod njegovu obrambu podao se je. Ovo velim ja, moglo je biti, ali da je bilo, nemogu dopustiti, jerbo Ludovik kralj zmožan živio je do g. I. 1382. Bugaria pako upala je pod jaram turski g. I. 1374. Ako li bi onda Ludovik imao bio kakvu pravdu u Bugarii, nevěrujem, da bi onpušćao Turke osvojiti ju.

Sišman kralj 44. Bugarski, sin Aleksandrov iz druge žene. Ovoga France imenuje Markom, Paulo Jovio piše Krajovićem, a Leunklavio pako zove ga Kratevićem. Imao je bojeve dugovite sa Strašimiro m bratom po ocu, u kojih je poginuo Asejna brat njegov. Amurat Sultan ovo videći, pošalje u Bugariu pod vojvodom Skahiom veliku vojsku, i veću stranu Bugarie predobije. Amurat Sultan postao je g. I. 1359. i umro je 1390. Sišman nemogući se braniti, Amuratu kćer svoju za ženu dade, i od njega mir izmoli. Ali posle opet od Strašimira bio je s bojem uznemirivan, i zato od Amurata zeta pomoć je tražio. Amurat imajući zgodu s vojskom dodje i Bugariu, svu osvoji, što je iz ove strane Dunava bilo. France piše (*l. 1. c. 19.*), da je Amurat II. Bugariu g. I. 1374. zadobio, i da je Sišman u boju poginuo. Piše pako Dresler kako Du Fresne, da je Sišman od Bajazeta sina Amuratova bio uhvaćen, i da je sin njegov bio turski zakon primio, da oca od sužanjstva oslobodi. Ali se ovo vērovati nemore, jerbo znademo, da je g. I. 1398. Sigismundo kralj kod Nikopolja bio pobijen, tako onda sva Bugaria s ove strane već morala je biti Turska. Bajazet pako g. I. 1390. postao je sultan. G. I. 1457. Soliman sin Orkana sultana osvoio je Kalipolje varoš u Tracii, i ondĕ prvo mĕsto stolno je imao u Europi, i znademo da je Amurat turski car Vukašina g. I. 1371. pobio; onda je

lasno mogao i Bugare nesložne pobiti. Ovako je moj štioče Bugaria po nemiru i neslogi u jedno skoro vrēme, kako i Serbia propala. Zato ću odsele pisati događaje samo od Hervatske. Nu prije nego dalje nastavim, hoću nēmačke care, zatim istočnog i turskog carstva u kratko navesti.

Poglavje XXX.

*Slēde cesari od zapadnoga carstva, od g. I. 1308.
do g. I. 1418.*

U poglavju 18. popisao sam Alberta Austrianskoga stražnjega, koji g. I. 1308. 1. Svibnja bi probodjen. Poslē njega

Henrik VII. Luksenburgski g. I. 1308. 1. Studenoga bio je izabran za cesara s privoljenjem Klementa V. pape, s tom pogodbom, da se u Rim dodje kruniti. To je g. I. 1312. učinjeno. Prije toga u Milanu s gvozdenom Longobardie krunom bio je krunjen. Varoš Milan izruči pod knezovoj Brigi Gibelinom je prignut bio. Gvelfe nije mogao terpiti. Ruperta kralja Napulitanskoga hotio je s kraljevstva izbaciti, i poradi njega došao je s Klementom V. papom u neprijateljstvo. Poginuo je g. I. 1313. u Bonkonventu. Piše Naukler kronik Urspergski, da je Henrika VII. Bernard Politian reda Predikatorah na dan velike Gospoine u pričesti otrovao: i da je Henrik cesar već na smert bolestan njemu kazao i zapovēdio da pobēgne, ali su ga uhvatili, i kožu iz njega živa derali. Fratar pako na ono veliko zločinstvo od Florentinah da je bio napučen, i podplaću. Ali Rajnald i Fleuri pokazali su, da je ovo bila jedna izmišljena laž. Ovako Berti na stoljetje 14. (c. 5.). Poslē smerti Henrika dva su cesara bila izabrana.

Ludovik Bavarac, i Friderik Austrianac.

Ludovik bio je u Akvisgranu krunjen. Imao je rat s Friderikom do g. I. 1322., koju godinu Friderika je preoblado, i zatvoriti dao. Poslē tri godine, kad se je bio odreko prava, koje na cesarstvo imade, odпустиo ga je u Austriju. Friderik je poslē g. I. 1330. dana 13. Sēcnja umro. Ludovik pako cesar od Ivana 22. pape, i od Klementa VI. bio je iz skupštine kerstjanah izbačen, jerbo je protiva

Ivanu 22. papi mloga neistinska govorio, službe i dostojanstva crkvenna protiva crkvenim uredbam podario je bez svakoga razloga sam po svojoj volji. Ivana 22. papu g. I. 1328. izbaciti sam po sebi usudio se je, i na načinom Antipapu Petra Korbaria. Ali Petar g. I. 1330. sam je papinstvo ostavio, i pokoru činio. Poslē pako Klemento VI. papa, kad je Ludovika cesara dugo vrēmena opominjao, i on nikako popraviti se nije hotio, Ludovika g. I. 1346. dana 13. Travnja iz cesarskoga dostojanstva sbaci, i kod principah izbirateljah je opravio, da Karla Luksenburgskoga za cesara izaberu. Ludovik je poslē bez cesarskoga dostojanstva ostao do g. I. 1347. Iste god. dana 11. Listopada u lovu s kōnja spadne i vrat si slomi.

Karlo po imenu VI., stariji sin Ivana Luksenburgskoga kralja českoga g. I. 1346. dana 11. Serpnja je za kralja Rimskoga bio izabran, i iste godine dana 25. Studenoga u Rimu krunjen, premda su nēkoji izbiratelji hotēli Eduarda kralja od Anglie, i poslē Friderika velikoga kneza od Turingie. Nu nijedan od ovih nehtē toliku brigu na se uzeti. Zato se svi u Karlu sjedine. Bio je g. I. 1355. dana 5. Travnja u Rimu za cesara krunjen. G. I. 1365. došao je u Avenion, da pozdravi papu Urbana V. Prama rimskomu papi, misnikom, biskupom i duhovnikom dostojno poštovanje vazda je ukazivao. Umro je g. I. 1378. dana 29. Studenoga. U crkvi s. Venceslava u Pragu je sahranjen. Karlov g. I. 1356. dana 10. Sēcnja je u Norimbergskom saboru zakoniti proglas od izbiranja budućih cesarah, i od predsjedništva izbirateljah izdao, koji je poradi zlatnih pečatah, s kojimi potvrđen bijaše, *Bulla Aurea*, to jest proglas zlatui, nazvan. Sina je svoga Venceslava g. I. 1377. dana 12. Lipnja dao za kralja rimskoga proglasiti, koji je od 17. godinah bio.

Venceslav, sin Karlov, poslē smerti otca počeo je taki kraljevstvo Česko i cesarstvo upravljati bez svake prepisane svetčanosti. Bratu je Sigismundu izbirateljstvo Brandenburgsko izručio. Venceslav se je poslē pijanstvu, nečistomu životu, i svim zločam predao tako, da su ga za lenjaka, nevaljanca, budalu i ruglo ljudih provikali. Norimbergskim varošanom prodao je za četvera kola renanskoga vina plemenštinu, i svakomu, koji bi prepisani broj novacah platio, dao bi pargamenski list s pečatom cesarskom potvrđen i svojom rukom popisan, na kojem mogo si je svaki sam povelju napisati, kakovu je hotio. Poradi ovih i drugih premlogih neurednostih i zločah principi rimskoga cesarstva njega, kano za ravnanje cesarstva ne-